

Икономическите центрове в България

И.П.И

Институт за пазарна икономика

София • 2017

*Изданието е осъществено с финансовата подкрепа
на Фондация „Америка за България“.*

- © Адриан Николов, д-р Десислава Николова, Петър Ганев, Явор Алексиев, автори, 2017
- © Весела Добринова, Константин Жеков, художествено оформление, 2017
- © Институт за пазарна икономика, 2017

ISBN 978-954-8624-52-7

Съдържание

Резюме	5	Икономически център Пловдив	30
Икономически център Благоевград	10	Икономически център Раднево	32
Икономически център Бургас	12	Икономически център Русе	34
Икономически център Варна	14	Икономически център Сопот	36
Икономически център Велико Търново	16	Икономически център София	38
Икономически център Габрово-Севлиево	18	Икономически център Стара Загора	40
Икономически център Добрич	20	Икономически център Търговище	42
Икономически център Казанлък	22	Икономически център Хасково	44
Икономически център Козлодуй	24	Икономически център Шумен	46
Икономически център Пазарджик	26	Икономически център Ямбол	48
Икономически център Плевен	28	Методология	50

Използвани съкращения

БЕЛ	български език и литература
ДМА	дълготрайни материални активи
ИКТ	информационни и комуникационни технологии
ИЦ	икономически център
НСИ	Национален статистически институт
пр.п.	процентен пункт/процентни пунктове
ПЧИ	преки чуждестранни инвестиции
РДМА	разходи за придобиване на дълготрайни материални активи
ТИЗ	Тракия икономическа зона

Резюме

През 2017 г. ИПИ си постави за цел да очертае границите на икономическите центрове в страната. Амбицията ни бе да „надскочим“ административно-териториалното деление на областите и районите и да начертаям нови вътрешни граници в страната, основани изцяло на естествените икономически процеси. Групирането в рамките на центровете е правено около т.нар. икономически ядра, които привличат значителна ежедневна трудова миграция от съседни общини, имат висока концентрация на наети лица и генерират относително голяма продукция¹.

Ключов момент в изследването на икономическите центрове е обособяването на т.нар. периферия от общини, които са най-силно обвързани и зависими от ядрото. В настоящия анализ под периферия се разбират тези общини, при които над 10% от наетите пътуват ежедневно и работят в ядрото. Този поглед към икономическите центрове и техните периферии обособява няколко основни типа икономически центрове:

- ♦ Големи икономически центрове, които имат много силно ядро и огромна периферия – та-

Фиг. 1. Карта на икономическите центрове в България

Източник: ИПИ.

¹ Вж. повече детайли в методологията на изследването.

кива например са икономическите центрове „София“ и „Пловдив“;

- ◆ По-малки центрове, които имат периферия, но тя често се ограничава само до съседни общини – такива например са центрoвете „Русе“, „Плевен“ и „Шумен“;
- ◆ Специфични икономически центрове, които са съседни и имат множество допирни точки, макар и да имат силно ограничена или дори никаква периферия – такива например са центрoвете „Габрово-Севлиево“, „Стара Загора“, „Казанлък“ и „Раднево“.

Важно е да се отбележи, че картата на икономическите центрове по никакъв начин не изчерпва икономическата и инвестиционна карта на страната. Отсъствието на други райони от картата не означава, че в тях няма икономическа активност, инвестиции и перспективи за развитие. Факт е обаче, че общините, които не попадат на картата, отстъпват по степен и темп на икономическо развитие в сравнение с представените центрове. При тях липсва и реална периферия, а оттам и осезаем ефект върху заетостта в съседните им общини. Затова и фокусът на този анализ попада върху 20-те най-големи центъра.

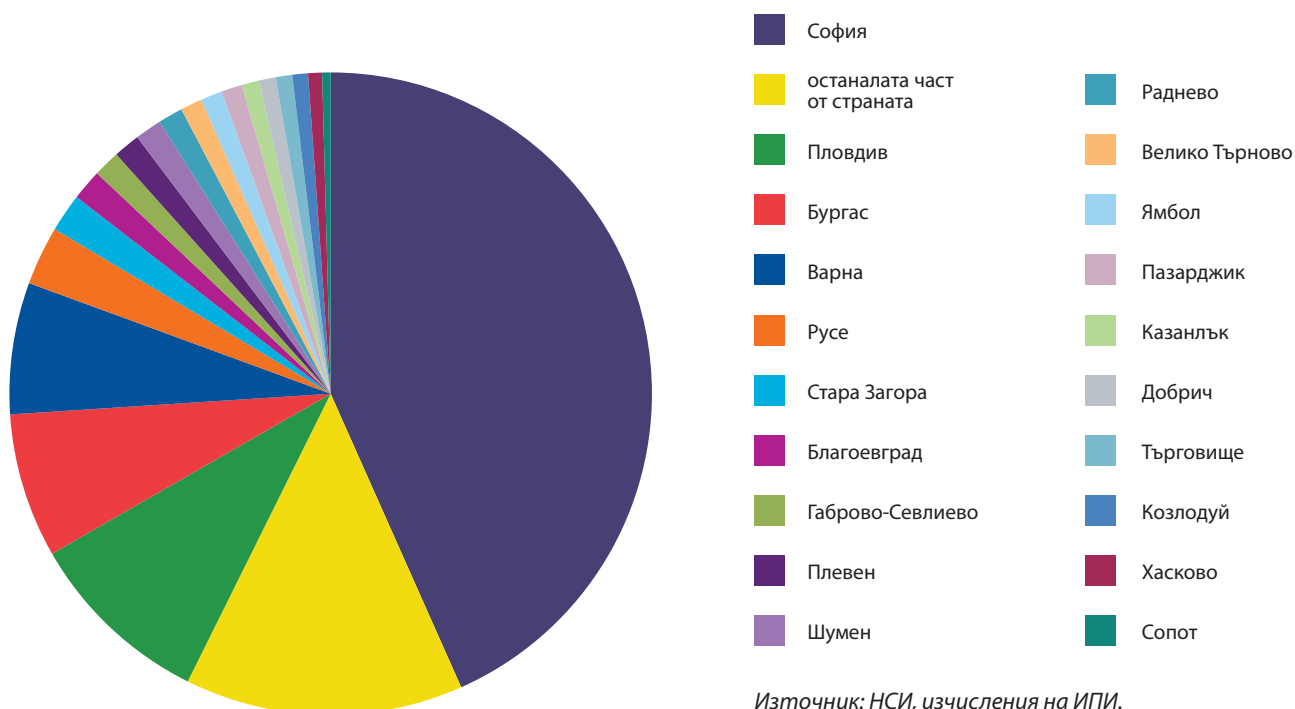
Икономическото райониране на страната разкрива няколко изключително любопитни наблюдения. На първо място това е териториалното покритие на центрoвете. Малко над 1/3 от територията на

страната е покрита от икономически центрове, но в тях се произвеждат 86% от продукцията на страната (по последни данни за 2015 г.). С други думи, около 2/3 от страната е, образно казано, икономическа пустиня с изключение на неголям брой оазиси, в които се генерират останалите 14% от продукцията в страната.

Това, което е особено интересно, е, че процесът на концентрация на икономическа активност в центрoвете продължава в последните години. През 2011 г. в откроените центрове е била отчетена 85% от произведената продукция в страната, т.е. в рамките на пет години този дял нараства с 1 процентен пункт (пр.п.). Продължаващото привличане на капитал и хора към тях заради подходящата инфраструктура, големината на пазара, синергиите със съществуващия бизнес, социалната среда и други фактори вероятно ще подхранва тази тенденция на концентрация на икономиката на страната.

Икономическите центрове са и тези, които привличат основната част от инвестициите в страната – 81% от всички преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в страната до края на 2015 г. са се насочили към тях. Сходна е картината и с другия основен показател за инвестиции – ежегодните разходи за дълготрайни материални активи (ДМА); 3/4 от всички годишни разходи за ДМА (2015 г.) се правят също в центрoвете.

Фиг. 2. Произведена продукция през 2015 г. (хил. лв.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ.

В тях работят 75%, или 3/4 от наетите в икономиката през 2015 г. В същото време в центровете живеят 62% от населението на страната през 2016 г., което означава, че над 1/3 от хората в България живеят извън икономически най-активните и перспективни територии на страната. Интересно е, че икономическите центрове освен повече продукция концентрират и все повече население като относителен дял от общото население на страната – през 2000 г. в тях са живеели 59% от населението, а през 2016 г. този дял вече е с 3 пр.п. по-висок.

Общият брой на икономическите центрове в страната е 20, като тяхната големина, териториален обхват и секторен профил са изключително разнообразни. Не е изненада, че най-големият икономически център е този, формиран около Столична община. Той е най-мощен по територия, население, произведена продукция, инвестиции и работещи в него. Столична община се отличава и с наличието на вторично ядро в лицето на община Перник, което е уникална особеност само на този център. Това е така, защото община Перник едновременно привлича трудови мигранти от околните общини и самата тя е донор на ежедневна миграция към Столична община, при това в много големи размери – Перник е общината с най-висока отрицателна нетна трудова миграция в страната. В този център се произвеждат 43% от общата продукция за страната (по последни данни за 2015 г.) – през 2011 г. центърът е отговарял за 42% от продукцията на национално ниво. Като цяло центърът обхваща 18 общини и в него работят около 1/3 от наетите в икономиката. Центърът е много привлекателен и за чужди инвестиции – 55% от всички ПЧИ в икономиката до края на 2015 г. са в него.

Тук безработицата е най-ниска (3,5% през 2016 г.), а заплатите са вторите най-високи (1174 лв. средна брутна месечна заплата през 2015 г.) след относително малкия център „Козлодуй“, в който високото заплащане в ядрената централа има голяма тежест върху средните заплати. В център „София“ освен това се вижда концентрация на високообразовано население, като висшистите са с най-голям дял от местното население – около 1/3 спрямо средно 20% за страната. Качеството на образованието, измерено чрез резултатите от матурите по български език и литература, също е най-високо в „София“ – 4,48 през 2016 г. (спрямо 4,17 за страната), което говори за възможността на центъра да запази значителен дял на висококвалифицираното население.

Освен този около столицата другите относително големи по мащаб центрове в страната са оформе-

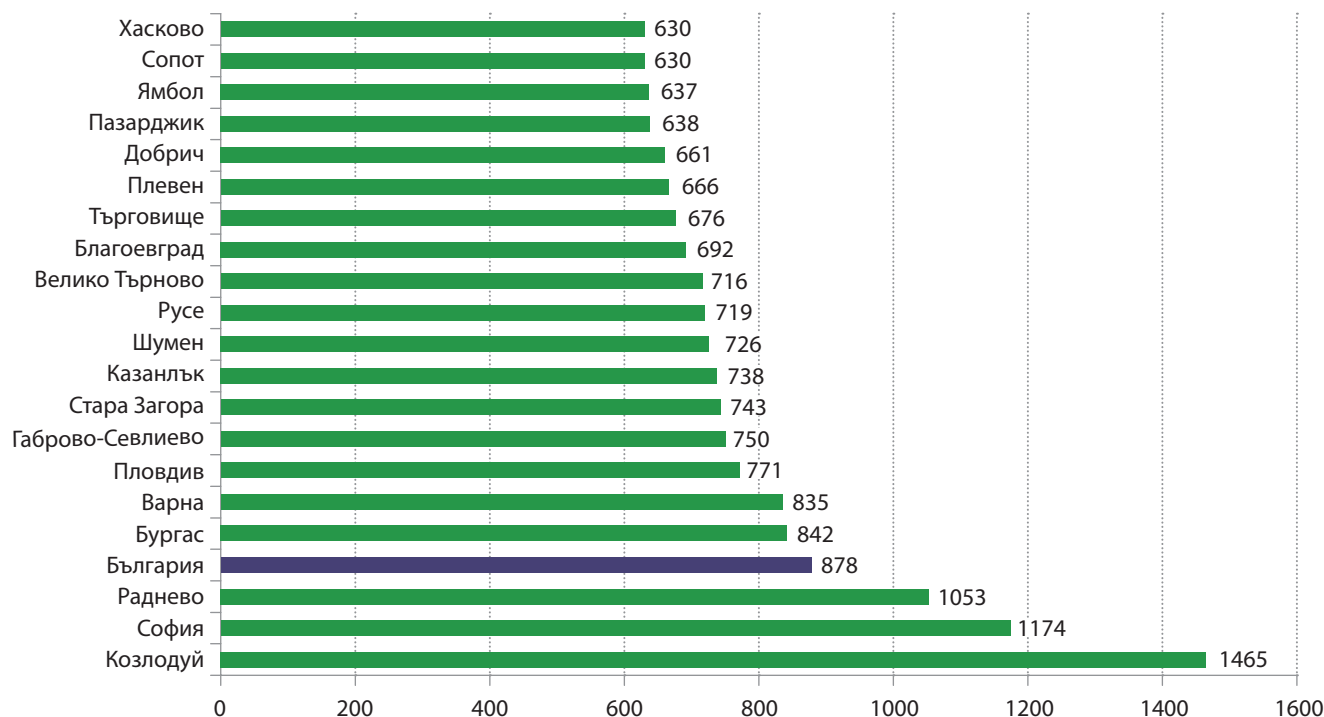
ни около ядрата на общините Пловдив, Бургас и Варна. Но дори и вторият по големина на продукцията център – „Пловдив“, е близо пет пъти по-малък по производство спрямо „София“. Сумарната продукция на трите центъра („Пловдив“, „Бургас“ и „Варна“), както и броят на наетите в тях са малко повече от половината на тези за широкия икономически център около София, а чуждите инвестиции (с натрупване) до момента са около 1/3.

Центърът около Пловдив, който е вторият най-голям в страната, обхваща 12 общини и в него се генерира близо 1/10 от производството в страната. Трябва да се отбележи, че благодарение на сериозните инвестиции и привличането на човешки капитал от все по-далечни общини Пловдив е отбелязал един от най-високите темпове на растеж на продукцията сред икономическите центрове за последните пет години. През 2015 г. продукцията на център „Пловдив“ е била с 39% повече спрямо 2011 г., което е вторият най-висок ръст за периода след 40-процентното нарастване за далеч по-малкия център около Русе.

Любопитното е, че на юг от Стара планина между всички центрове има „топла връзка“, т.е. те се преливат един в друг. В същото време в Северна България икономическите центрове са по-скоро острови на висока икономическа и инвестиционна активност, заобиколени от големи територии с ниска активност и слаба икономика. Единственото изключение е „агломератът“ от няколко центъра в Североизточна България, които са свързани помежду си – „Варна“, „Шумен“ и „Търговище“, които обхващат общо 17 общини, от които 10 попадат в икономическия център около Варна. Вероятно липсата на магистрала на север от Стара планина също допринася за това положение.

Плавното преливане от център в център в Южна България навежда на мисълта, че след още няколко години границите между някои от тях вече може и да не съществуват. Така например център „София“ в източна посока се прелива в център „Пазарджик“, който от своя страна се прелива в център „Пловдив“. Недалеч от център „Пловдив“ в момента се намира център „Хасково“ – изключително интересен център, който има сравнително бързо растящо ядро, но към момента няма периферия. „Хасково“ вече официално се позиционира като част от „Тракия икономическа зона“ (ТИЗ), която се оформи последните години около Пловдив и обедини шест индустриални зони. „Хасково“ също може да се причисли към този агломерат от центрове по оста „София“ – „Пазарджик“ – „Пловдив“. За това, разбира се, значение има цялостното изграждане на две магистрали в Южна България

Фиг. 3. Средна брутна месечна заплата през 2015 г. (лв.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ.

през последните години – „Тракия“ (свързваща София и Бургас) и „Марица“ (свързваща магистрала „Тракия“ при пътен възел Оризово с българотурската граница при ГКПП Капитан Андреево).

Споменатият агломерат от центрове в Югозападна и Южна Централна България започва да се разраства и на изток. През пролетта на 2017 г. бе съобщено, че ТИЗ ще се разширява и към Бургас. Вече е подписан меморандум между зоната и община Бургас, на базата на който територията на Бургас ще се включи към зоната. Предвид това няма да е изненада появата на един икономически суперцентър в Южна България по оста „София“ – „Пазарджик“ – „Пловдив“ – „Хасково“ – „Бургас“.

От друга страна, в района около Стара Загора по методологията на ИПИ се обособяват четири икономически центъра – „Сопот“, „Казанлък“, „Стара Загора“ и „Раднево“. Към тях можем да прибавим и „Гълъбово“, където данните от последните години сигнализират за появата на нов център, който обаче все още не е прехвърлил заложените прагове. На практика обаче тези пет центъра предвид тяхната териториална близост, инфраструктурна и икономическа свързаност са част от един по-широк икономически център с преобладаващо индустриален профил около Стара Загора. Това естествено оформяне на икономически център около Стара Загора е и причината за започналата работа на местните власти по обособяването и

позиционирането на Индустриална зона „Загоре“. Безспорно, тази стъпка е провокирана от положителното развитие на Пловдив, което в немалка степен е резултат от позиционирането на ТИЗ като водеща инвестиционна дестинация у нас. Очевидно зона „Загоре“ ще бъде първият опит за репликиране на успешния модел на ТИЗ. Социално-икономическият профил на Стара Загора на практика налага решението тя да се обособи като отделна инвестиционна дестинация, а не просто да се „прикачи“ към ТИЗ. Двете, разбира се, могат да имат много допирни точки и взаимно да се усилят, но като две отделни зони с различен профил. Центровете около Стара Загора са сравнително равномерно развити между петте основни ядра. Този район има неизползван потенциал да се развие и в сферата на информационните технологии и аутсорсинга по примера на Пловдив, което е важно за задържането на висококвалифицирани млади хора в областта.

Липсата на добри и бързи инфраструктурни връзки между Северна и Южна България е друг фактор, който влияе на границите на икономическите центрове в страната. Така например се наблюдава струпване на няколко икономически центъра в Централна България от двете страни на Стара планина – на юг от Балкана това са споменатите центрове около Стара Загора, а на север са разположени други два икономически центъра – „Габро-

во-Севлиево“ и „Велико Търново“. Липсата на адекватна инфраструктурна свързаност през планината възпрепятства връзките между икономически активните територии от двете страни на планината и де факто ограничава потенциала им за растеж.

Икономическият център „Габрово-Севлиево“ на север от Стара планина също е много интересен като формирование. Той се състои от две ядра – общините Габрово и Севлиево, обединени заради географската си близост и относително високата трудова миграция помежду им. Центърът няма периферия, а профилът му е изявено индустриален. Все пак той е сред относително по-малките с дял в местната икономика от малко над 1%. Центърът около Велико Търново от своя страна е сред относително по-малките формирвания, като се състои от една община ядро – Велико Търново, и периферия, която също е представена от една община – Лясковец.

Освен тези два центъра на север от Стара планина се оформят още четири с относително ограничен мащаб – това са тези около ядрата Русе, Плевен, Козлодуй и Добрич. Центърът около Добрич обхваща само община Добрич-селска като периферия и е по-скоро следствие от относително малката площ на община Добрич-град и от факта, че Добрич-селска огражда града от всички страни. По този начин община Добрич-селска е естествена част от местната икономика на община Добрич-град и границите между двете са по-скоро чисто административни, отколкото икономически. Между другото аналогична е ситуацията с относително малката по площ община Ямбол и оби-

калящата я околоръст община Тунджа, която е част от Ямболския икономически център, както и с община Сопот и ограждащата я община Карлово, като последната се е превърнала в естествена периферия на Сопот.

Сред споменатите икономически центрове на север като най-голям по произведена продукция се откроява „Русе“ с неговия дял от около 3% в производството на страната. Той се нарежда на второ място в Северна България след центъра около Варна и на 5-о място в страната. Центърът около Русе обхваща 5 общини и в него работят близо 3% от наетите в икономиката (за 2015 г.).

Направеният преглед на икономическите центрове в страната и техните периферии следва да се разглежда като първа стъпка към оформянето на успешни инвестиционни дестинации. Позиционирането на един икономически център като инвестиционна дестинация не бива да следва строгите административно-териториални рамки на въпросната община, а да обедини в себе си естествения икономически ареал, образувал се около центъра. Изготвените от ИПИ карта и профил на отделните икономически центрове позволяват да се оформят правилните инвестиционни дестинации – като се започне от разрастването на икономическия център „Пловдив“, в т.ч. към Хасково, мине се през адекватното обединение на силните центрове около Стара Загора и се стигне от голямото предизвикателство на север, а именно оформянето на силни инвестиционни дестинации от няколко центъра, които към момента работят самостоятелно.

Икономически център Благоевград

ОБЩ ПРЕГЛЕД

В икономически център „Благоевград“ се наблюдава силна концентрация на наетите и на произведената продукция в ядрото – община Благоевград. Американският университет също има значително влияние както върху структурата на заетостта, така и върху размера на заплатите. Демографските тенденции не са благоприятни, особено в периферните общини.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

Центърът обхваща три общини в Югозападна България – Благоевград, Кочериново и Симитли. Разположен е на територията на две административни области – Симитли и Благоевград са част от област Благоевград, но Кочериново е в състава на Кюстендилска област. Ядрото привлича 16% от наетите в Симитли и 29% от наетите в Кочериново, а община Рила е близо до прехвърлянето на бариерата от 10% ежедневна трудова миграция, което би я причислило към икономическия център.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Към 2015 г. 97% от произведената продукция в центъра са съсредоточени в община Благоевград, а други 2,5% се дължат на Симитли. В периода 2011–2015 г. се наблюдава значителен ръст, като произведената продукция в центъра се е увеличила с 51%. Най-голяма част от икономиката на центъра се формира от преработващата промишленост (43%),

следвана от строителството (21%) и транспорта (18%). С най-малък дял са добивната промишленост и образованието.

В център „Благоевград“ има ръст на инвестициите през последните години. Разходите за придобиване на дълготрайни материални активи са нараснали с 30% между 2011 и 2015 г. Най-значителен е ръстът в Симитли, където общите РДМА са нараснали с 261% благодарение на рязкото им увеличение в строителния и търговския сектор. Трябва да се има предвид, че общината формира много малка част от икономиката на центъра, а крайният обем на РДМА в нея е 23 млн. лв. на фона на 1,88 млрд. лв. в ядрото като цяло. РДМА в центъра като цяло са съсредоточени най-вече в търговията (37%) и в строителството (27%).

Сходни тенденции се наблюдават и при преките чуждестранни инвестиции – между 2011 и 2015 г. има 79% ръст в центъра като цяло. В община Благоевград са съсредоточени 97% от общо 74 млн. евро ПЧИ, в Кочериново такива на практика липсват, а в Симитли те са концентрирани почти изключително в индустриалния сектор (сред най-значимите е фабриката за водни инсталации). В центъра доминират чуждестранните инвестиции в търговията (55%) и индустриалния сектор (28%) най-вече в резултат на настъпването на веригите за модерна търговия. ПЧИ в строителството пък намаляват значително – до 0,4% от общия обем в края на периода.

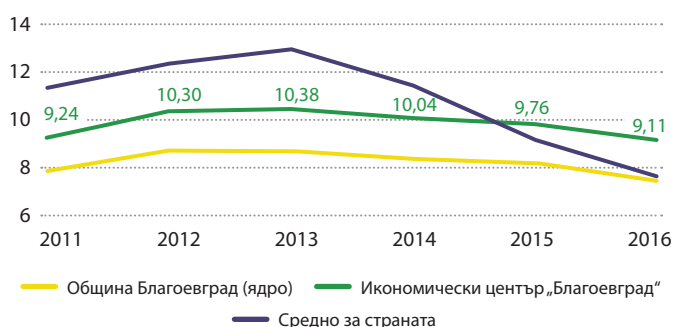
ПАЗАР НА ТРУДА

В периода 2011–2015 г. броят на наетите остава практически непроменен с незначителен спад в ядрото и малък ръст в периферията. Почти всички (91%) работят в ядрото, а други 7% – в Симитли. Към 2015 г. разпределението на наетите по сектори е относително равномерно, с лек превес на преработващата промишленост (22%) и търговията (14%). Секторите „Добивна промишленост“ и „Операции с недвижими имоти“ почти отсъстват. Прави впечатление големият дял на образованието – той ангажира 11% от всички наети в центъра спрямо 7% средно за страната. Причина за това е разположението в яд-

Икономически център „Благоевград“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	692
Население, 2016 (брой)	94 413
Коефициент на безработица, 2016 (%)	9,1
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	64,2

Динамика на безработицата в икономически център „Благоевград“, 2011–2016 г. (%)

рото Американски университет. Най-голям ръст на наетите през периода се наблюдава в транспортния сектор (52%), а най-голям спад – при операциите с недвижими имоти (-54%). Последното е следствие от спукването на балона в недвижимите имоти след 2009 г. и отлива на интерес към такива сделки, което доведе до закриване на агенции за недвижими имоти или свиване на персонала им.

Средната брутна месечна заплата в центъра през 2015 г. е 692 лв., като в Благоевград тя е малко по-висока – 712 лв. Ръстът ѝ спрямо 2011 г. е с 15%, като в ядрото няма спад на заплатите в нито един сектор. Спад има в селското стопанство в Кочериново (-24%) и преработващата промишленост в Симитли (-7%). И при заплатите личи влиянието на университета в Благоевград – средното заплащане в образователния сектор (1067 лв.) е на трето място в общината след енергетиката (1281 лв.) и селското стопанство (1079 лв.).

През 2016 г. коефициентът на безработица в центъра е 9,11%, като има значителни разлики между Благоевград (7,38%), Кочериново (12,85%) и Симитли (17,37%). Тези равнища остават относително стабилни през целия период с пик през 2012–2013 г. Тенденцията в периферията е към лек ръст на безработицата – между 2011 и 2015 г. тя е нараснала с по 1,3 пр.п. в Симитли и в Кочериново, докато в центъра е намаляла с 0,5 пр.п.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Населението на центъра се е свило от 102 хил. души през 2000 г. до 94 хил. през 2016 г. Темпът обаче е много различен в ядрото и в периферията ѝ – докато населението на Благоевград е намаляло с 5%, то за същия период спадът в Симитли е 16%, а в Кочериново – 28%. За целия период от началото на хилядолетието няма нито една година на положителен механичен прираст, а през 2016 г. негативната разлика между заселващите се и изселващите се е 1,85‰ от населението. Докато коефициентът в Благоевград обаче е -1‰, в Симитли той е -4‰, а в Кочериново

достига -10‰. Естественият прираст също е отрицателен (-3‰), като в Кочериново той е -20‰.

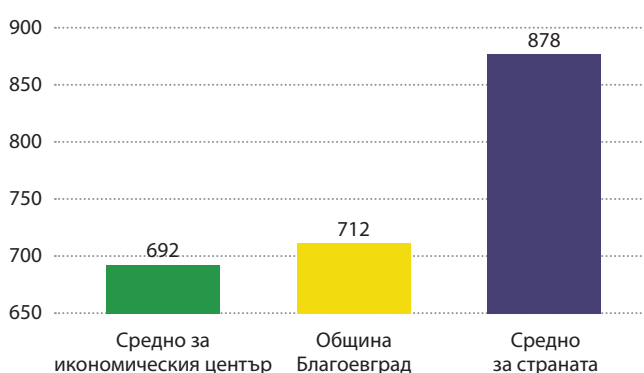
Населението в трудоспособна възраст е 64,2%, или 60,5 хил. души през 2016 г. Делът на трудоспособните не се изменя значително в периода от 2000 г. до днес, като достига своя връх от 69% през 2008 г. Голяма част от работоспособното население (82%) е в Благоевград. Коефициентът на демографско заместване е 57%, като е най-висок в Симитли (62%), а най-нисък в Кочериново (42%). Взети заедно, демографските тенденции не са особено благоприятни най-вече от гледна точка на възпроизводството на работната сила.

Възможностите за професионално образование в центъра са относително ограничени. Според плана приема за учебната 2016/2017 г. в периферията професионални училища липсват, а има общо 3 общообразователни училища. Благоевград от своя страна има професионални училища, които предлагат образование в областта на електротехниката и машиностроенето (80 ученици), строителството и архитектурата (110 ученици), кулинарията (60 ученици). От значение е и езиковата гимназия в Благоевград, която е сред 50-те най-добри училища в страната.

Център на образованието тук е Американският университет в Благоевград, който е сред университетите с най-добро качество на образованието в България – според рейтинговата система на висшите училища той е на първо място в страната в категория „администрация и управление“ и на второ място при икономиката и политическите науки. В центъра е разположен и Югозападният университет, който предлага широка гама специалности – от технически до стопански и юридически.

Средната оценка на държавните зрелостни изпити по БЕЛ през 2016 г. е „добър“ 4,31, което е по-висока от средната за страната стойност най-вече благодарение на добрите резултати в община Благоевград. Средната оценка в Кочериново е „среден“ 3,95, а в Симитли – „среден“ 3,33.

Средна заплата в икономически център „Благоевград“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Бургас

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Центърът се характеризира със сравнително добро демографско състояние, нисък и намаляващ коефициент на безработица и средно ниво на заплащане. Водещи са преработващата промишленост, строителството, търговията и туризмът. Качеството на училищното образование в община Бургас е по-високо от средното за страната, но резултатите в периферията са незадоволителни.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Бургас“ се състои от шест общини – Айтос, Бургас, Камено, Созопол, Средец и Руен. В него живеят 73% от населението и работят 70% от наетите в цялата област Бургас. Община Бургас привлича под формата на ежедневни мигранти близо 31% от наетите в Камено и между 10 и 15% от тези в Созопол, Айтос, Средец и Руен.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

В община Бургас се наблюдава висока степен на концентрация на произведената продукция (92%) и на наетите лица (84%). Ключово остава значението на преработващата промишленост, въпреки че нейният дял от общата произведена продукция спада от 74,5 на 63,0% в периода 2011–2015 г. В периферията на ИЦ „Бургас“ ясни положителни тенденции се наблюдават в сферата на селското стопанство, транспорта и търговията (почти във всички общини), както и в туризма – най-вече в Созопол.

В периода 2011–2013 г. инвестициите в дълготрайни материални активи нарастват от 706 млн. лв. до 1,60 млрд. лв./година, като основната причина е изградената от „ЛУКОЙЛ Нефтохим Бургас“ АД инсталация за преработка на тежък петрол. Следва период на спад, като през 2015 г. разходите на предприятията са малко над 1 млрд. лв. Доминира индустрията (над 45% от общите разходи за ДМА), следвана от търговията, транспорта и туризма (общо 31%). Най-ясни положителни тенденции на секторно ниво се виждат в търговията, транспорта и туризма в общините Бургас, Созопол, Руен (с изключение на туризма) и Айтос. Ръст на годишните разходи за ДМА се наблюдава и в селското стопанство в община Средец.

Около 1,3 млрд. евро (над 92% от общите преки чуждестранни инвестиции с натрупване) са концентрирани в община Бургас, като преобладаващата част от тях се свързват с дейността на „ЛУКОЙЛ Нефтохим Бургас“ АД. Именно на счетоводни операции между тази фирма и регистрираната в Холандия компания-майка (LUKIOI Europe Holdings) се дължи спадът на ПЧИ през 2014 г. Въпреки че инвестициите в индустрията остават водещи, в периода 2011–2015 г. най-ясна положителна тенденция се наблюдава в сферата на туризма, търговията и транспорта. За периода общият обем на ПЧИ (с натрупване) в тези сфери нараства от 61 на 206 млн. евро. Освен в община Бургас значителни ПЧИ се наблюдават още в Созопол – близо 77 млн. евро към края на 2015 г. Спрямо местното население ПЧИ (с натрупване) са над 6 хил. евро/човек и в двете общини, т.е. близо два пъти по-високи от средните за страната.

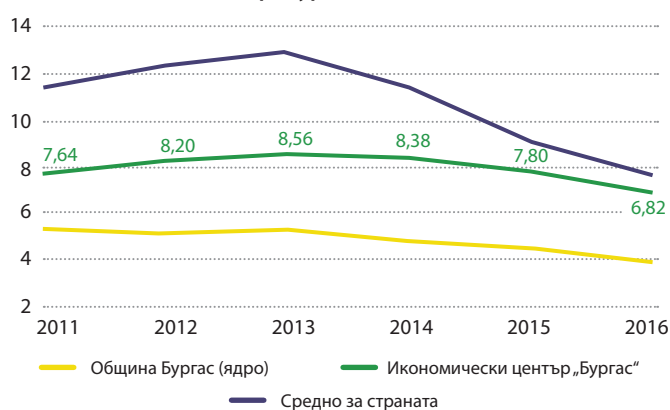
Икономически център „Бургас“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	842
Население, 2016 (брой)	303 784
Коефициент на безработица, 2016 (%)	6,8
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	61,8

ПАЗАР НА ТРУДА

През 2016 г. коефициентът на безработица намалява за трета поредна година и достига 6,8%, което е и най-ниското ниво от 2011 г. насам. Докато безработицата в община Бургас е едва 3,9%, а в Айтос, Камено и Созопол – под 10%, пазарът на труда в Руен и Средец остава потиснат, а безработицата е съответно 18,4 и 19,3%. Между 2011 и 2015 г. не се наблюдават значими промени в разпределението на наетите лица между отделните сектори или общини. Огромната

Динамика на безработицата в икономически център „Бургас“, 2011–2016 г. (%)

част от наетите (85%) работят в община Бургас, а на секторно ниво преобладават наетите в търговията (18%), преработващата промишленост (16%), строителството (11%), транспорта, складирането и пощите (10%), образованието (8%) и туризма (7%).

Средната работна заплата достига 842 лв./месец, като в сравнение с 2011 г. отчетеният ръст е 24,5%. Различията между отделните общини обаче са значителни, като най-ниски са възнагражденията в Руен (556 лв.) и Айтос (567 лв.).

Най-високи са заплатите в сферата на преработващата промишленост, като в продължение на няколко години възнагражденията на наетите в тази икономическа дейност в община Средец са по-високи от тези в община Бургас. Фалитът на едно от водещите предприятия в община Средец обаче може да доведе до промяна на това съотношение през следващите години.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

ИЦ „Бургас“ включва някои от най-слабо повлияните от демографската криза райони в страната. В периода 2000–2016 г. населението намалява с по-малко от 5%, като най-силен е спадът в общините Камено (20,2%), Средец (17,9%) и Айтос (11,5%), а най-слаб – в Бургас (едва 1%). През по-голямата част от периода 2000–2016 г. заселилите се лица са повече от изселилите се, като трайни негативни тенденции на механично движение се наблюдават единствено в община Руен.

През 2016 г. 61,8% от населението на центъра е на 15–64 години при средно 65,2% за страната. Близко 70% от населението в тази възрастова група живее в община Бургас. Коефициентът на демографско заместване (66,9% през 2016 г.) е по-благоприятен от средните за страната (62,8%). Това означава, че на всеки 100 души на възраст 60–64 години, на които предстои да напуснат пазара на труда, се падат около 67 на възраст 15–19 години, които да заемат техните места.

Образователната структура на местното население е аналогична със средните стойности за страната – висше образование имат малко под 20% от лицата, а средно – около 43%.

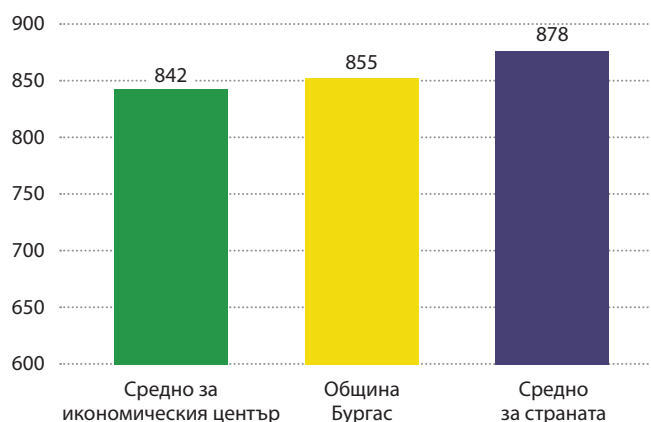
Професионалното образование е съсредоточено в община Бургас, където се намират близо 83% от обявените над 1900 свободни места за прием през учебната 2016/2017 г. Гимназиите в Айтос, Средец, Камено и Созопол подготвят кадри най-вече за селското стопанство, туризма и в по-малка степен за промишлеността. Изборът на учебни заведения в Бургас е значително по-разнообразен, като освен тези три характерни за района сфери съществуват професионални гимназии, предлагащи подготовка в сферите на корабното дело, електротехниката, строителството и архитектурата, дървообработването, химичните технологии, ресторантьорството и др. В община Бургас се намира и една от най-престижните търговски гимназии в страната.

Съпоставката между структурата на икономиката и план-приема в професионалните гимназии показва известно разминаване между образователната система и нуждите на местния бизнес. Недостиг на кадри може да се очаква в туризма и в някои от подсекторите на преработващата промишленост.

Средната оценка от матурите по БЕЛ през 2016 г. в рамките на ИЦ „Бургас“ е „добър“ 4,13, което е близко до средната стойност за страната („добър“ 4,17). Тази стойност обаче е повлияна в значителна степен от по-силните резултати в община Бургас.

В рамките на ИЦ „Бургас“ действат два университета – Технически университет „Проф. д-р Асен Златаров“ и Бургаски свободен университет (БСУ). През учебната 2009/2010 г. там учат 13,5 хил. студенти, но след седем години на спад през учебната 2016/2017 г. техният брой е едва 7,1 хил. Причината за отлива на студенти от БСУ са сравнително високите такси в университета и все по-лесният прием в сходни направления в държавни ВУЗ-ове, разчитащи на субсидии.

Средна заплата в икономически център „Бургас“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Варна

ОБЩ ПРЕГЛЕД

ИЦ „Варна“ е сред най-големите в страната. Икономиката му се разраства значително през последните години и е относително равномерно разпределена между различните отрасли с лек превес на преработващата промишленост. Ръстът ѝ е 20% в рамките на пет години, а на чуждестранните инвестиции – с 28%. За същия период средната заплата е достигнала 835 лв./месец.

Демографските и образователните тенденции гарантират стабилно развитие в близко бъдеще. ИЦ „Варна“ е сред малкото центрове, чието население нараства в резултат на значителния положителен механичен прираст. Работната сила съставлява 63% от населението, като няма изгледи в близко бъдеще да се свие значително.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Варна“ е сред най-големите центрове, като в него освен ядрото Варна влизат Дългопол, Аксаково, Долни чифлик, Провадия, Аврен, Суворово, Белослав, Ветрино и Девня (която е и вторично ядро с периферия Суворово и Ветрино). С най-голяма ежедневна трудова миграция към центъра е община Аксаково, като 44% от наетите в нея пътуват до Варна, за да работят.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

ИЦ „Варна“ се характеризира с относително ниска концентрация на икономиката, като през 2015 г. в ядрото е съсредоточена 75% от произведената продукция. Основна причина за това е икономическата мощ на Девня, където се генерират 15% от общата

продукция. Между 2012 и 2015 г. продукцията е нараснала значително – с 20%, до 9,3 млрд. лв. Икономиката е доста балансирана в отраслово отношение – с най-голям дял през 2015 г. е преработващата промишленост (25%), следвана от строителството (17%) и търговията (12%). Сред основните причини за това разпределение е структурата на икономиката на Девня, 78% от която са в преработващата промишленост благодарение на няколко големи химически предприятия – „Агрополхим“, „Солвей“, „Соди“, както и на „Девня Цимент“. Сред най-големите предприятия в ядрото са електроразпределителната „Енерго Про“, строителната „Хидрострой“ и земеделската „Октопод“. В част от периферията (Ветрино и Дългопол) водещо е земеделието. Най-висок ръст на произведената продукция през периода има в строителството (71%), културата и спорта (71%) и здравеопазването (61%) най-вероятно в резултат от разширяването на туристическия бранш. Значителен спад се наблюдава само в енергетиката (-21%) заради временното извеждане от експлоатация на ТЕЦ-Варна.

Между 2012 и 2015 г. има чувствителен ръст на преките чуждестранни инвестиции – с 28%, до 1,5 млрд. евро (с натрупване) към края на 2015 г. В повечето сектори всъщност се наблюдава спад – двигател на ръста е строителството, където ПЧИ с натрупване са се увеличили с 357% благодарение на строителството в курортите. Най-много чуждестранни инвестиции има в индустрията, като 80% от тях са в Девня. Разходите за придобиване на ДМА от своя страна остават непроменени с чувствителен спад (-70%) само при финансовите и застрахователните дейности.

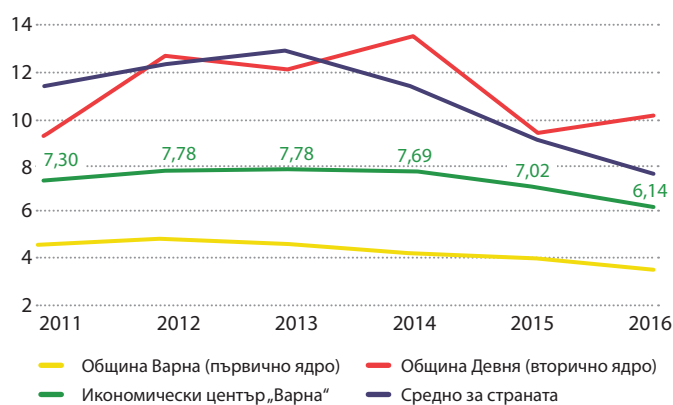
Икономически център „Варна“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	835
Население, 2016 (брой)	459 790
Коефициент на безработица, 2016 (%)	6,1
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	62,5

ПАЗАР НА ТРУДА

Наетите в центъра през разглеждания период нарастват с 2% до общо 150 хил. души, като 128 хил. са във Варна, а други 5,5 хил. – в Девня. Единствената община, при която се наблюдава спад на наетите, е Дългопол. Най-голям ръст има в сектор „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ (където наетите през 2015 г. са с 51% повече спрямо базовата 2011 г.), най-вече във връзка със създаването на нови компании в IT сек-

Динамика на безработицата в икономически център „Варна“, 2011–2016 г. (%)

тора. Лек ръст се наблюдава в преработващата промишленост, предимно в Аксаково и Провадия. Наетиите са разпределени относително равномерно между големите сектори, като водещи са търговията (19%) и преработващата промишленост (14%). Най-малко наети има в добива и енергетиката.

Средната брутна месечна заплата е 835 лв. през 2015 г., като спрямо 2011 г. тя е нараснала с 20%. Разликите в заплащането както по общини, така и по сектори е много значителна – докато в професионалните дейности и научните изследвания (към които се причислява аутсорсинг индустрията) в Девня средната заплата е 2358 лв., а в преработващата промишленост в същата община – 1616 лв., то в хотелиерството и ресторантьорството във Ветрино средното заплащане е едва 290 лв.

През 2016 г. коефициентът на безработица е 6,14% – значително под средното за страната ниво, най-вече благодарение на много ниския коефициент във Варна (3,42%). Същевременно в седем общини безработицата е над 10%, като в Дългопол тя достига 31,5%.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

ИЦ „Варна“ е един от малкото в страната, при които има ръст на населението. Броят му достига 460 хил. души през 2016 г. – тогава в него живеят 9% повече хора, отколкото са живели през 2000 г. През 2016 г. естественят прираст е $-0,3\%$, като този коефициент е бил положителен единствено през 2008 и 2009 г. Основният фактор за ръста на населението е механичният прираст, който през 2016 г. е $0,3\%$, но в отделни години достига и до 1% .

Делът на населението в трудоспособна възраст (между 15 и 64 години) е нараснал от началото на хилядолетието – от 60 до 63% от населението, или до 288 хил. души. Следва да се отбележи обаче, че пикът на трудоспособното население е бил през 2011 г., когато достига 295 хил. души. Коефициентът на демографско заместване също е благоприятен. Средната

му стойност е 69% през 2016 г., като в някои общини е значително по-висок – 90% в Долни чифлик и 87% в Девня. Бъдещата динамика на работната сила изглежда обнадеждаваща през призмата на този индикатор.

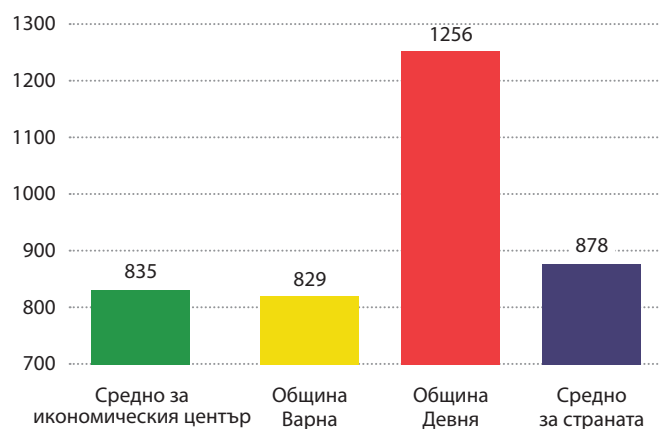
Тъй като ядрото е третият по големина град в България, центърът предлага широк набор от професионално образование – във Варна има гимназии по туризъм (200 места според план-приема за учебната 2016/2017 г.), електротехника (150 места), корабно и морско дело (100 места), горско стопанство (130 места), строителство и геодезия (130 места), мода и текстил (100 места), търговия и икономика (270 места), хранително-вкусови технологии (100 места). Повечето от периферните общини също предлагат професионално образование – за корабни монтьори (25 места), търговски представители (50 места), кулинария (100 места), селско стопанство (180 места).

Във Варна е и най-добрата профилирана гимназия извън София според класирането на последните зрелостни изпити – Първа езикова гимназия. В общината има широк набор от училища по изкуствата, както и езикови и природоматематически гимназии. В центъра има и 4 държавни университета – икономически, медицински, технически, единствената в страната военноморска школа, както и 2 частни – широкопрофилният Варненски свободен университет и висше училище по мениджмънт.

Според данните от последното преброяване на населението делът на висшистите – 24%, е сходен със средния за страната, а хората със средно образование са 44%. Завършили само основно образование са 20%. Образователната структура на ядрото е дори по-благоприятна, като с висше образование там са 30% от населението.

Средната оценка на зрелостните изпити по БЕЛ през 2016 г. е „добър“ 4,40 – значително по-висока в сравнение със средните за страната стойности най-вече заради добрите резултати на Варна („добър“ 4,59).

Средна заплата в икономически център „Варна“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Велико Търново

ОБЩ ПРЕГЛЕД

ИЦ „Велико Търново“ се характеризира с много ниска безработица и благоприятни демографски и образователни тенденции. Икономиката на центъра е доминирана от няколко големи фирми в преработващата промишленост, но инвестициите в нея са ограничени.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Велико Търново“ се състои от две общини – ядрото Велико Търново и периферната община Лясковец. И двете са на територията на Великотърновска област. В сравнение с други центрове връзката между ядрото и периферията е относително слаба, като 11% от наетите в Лясковец пътуват ежедневно до Велико Търново.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Икономическото ядро формира 4/5 от икономиката на центъра, което представлява относително ниска концентрация в сравнение с повечето центрове. В периода 2012–2015 г. икономиката расте стабилно, като общият ръст на произведената продукция е 23% до 1,5 млрд. лв. Спад през периода се наблюдава единствено в селското стопанство – със 7%. С много по-значителен ръст е икономиката на периферната община, където продукцията се е увеличила с 66%. Секторът, който се развива най-бързо, е „Култура, развлечения и спорт“ (120% ръст) най-вече заради много ниската база, следван от „Административни и спомагателни дейности“ (118%); 47% от продукцията на центъра е в преработващата промишленост,

като най-големите фирми са от различни подсектори – „Престиж-96“ се занимава с производство на сладкарски изделия, „Мегапорт“ и „Екстрапак“ – на торби и опаковки. Сред големите предприятия е и търговската верига ЦБА. Най-значимото предприятие в Лясковец е оръжейната фирма „Аркус“.

Преките чуждестранни инвестиции в центъра са съсредоточени почти изключително във Велико Търново, като общият обем на ПЧИ (с натрупване) към края на 2015 г. е 54 млн. евро. Към индустрията са насочени 38% от инвестициите, или 21 млн. евро. Тенденцията в чуждестранните инвестиции е към ръст, като между 2012 и 2015 г. те са се увеличили с 63%. Аналогични тенденции се наблюдават и при разходите за придобиване на дълготрайни материални активи. За същия период те са нараснали с 42% до 205 млн. лв. Разходите за ДМА са разпределени по-равномерно между различните отрасли. Лек превес има търговията (29%) най-вероятно във връзка с дейността на ЦБА и откриването на магазини на няколко от големите търговски вериги. Индустрията също държи относително висок дял в инвестициите в ДМА (21%), макар и този показател да бележи спад за периода.

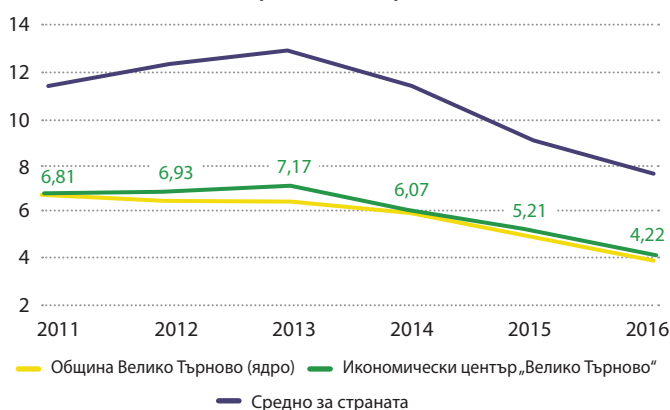
ПАЗАР НА ТРУДА

Общият брой на наетите в икономическия център остава почти непроменен през разглеждания период, като се задържа малко над 36 хил. души (с изключение на лек спад до 35 хил. през 2013 г.). През 2015 г. малко над 1/3 от наетите са в преработващата промишленост. В периферната община Лясковец наетите в този отрасъл дори са близо 3/4 от всички – 3626 от общо 5011 души работят в него. Основна причина за това е оръжейната фирма „Аркус“, в която според информацията на компанията работят приблизително 2500 души. Най-голям ръст на наетите в центъра има при административните и спомагателните дейности (44%), следвани от културата, спорта и развлеченията (30%). Ръстът на наетите в тези сектори не е изненада предвид експанзията им в последните години, ако се съди по произведената продукция. Почти наполовина, до 581 души, е намалял броят на наетите

Икономически център „Велико Търново“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	716
Население, 2016 (брой)	99 747
Коефициент на безработица, 2016 (%)	4,2
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	62,7

Динамика на безработицата в икономически център „Велико Търново“, 2011–2016 г. (%)

във финансовите и застрахователните дейности, а с 1/3, до 543 души – наетите в професионалните дейности и научните изследвания.

Средната претеглена брутна месечна заплата в центъра през 2015 г. е 716 лв. Най-високите заплати са при финансовите и застрахователните дейности в икономическото ядро (средно 1192 лв./месец), следвани от тези в сектор „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ в Лясковец (1025 лв.; тук трябва да се има предвид, че наетите в сектора са двама души). Най-ниско е заплащането в „Хотелиерство и ресторантьорство“ (347 лв.) и „Култура, развлечения и спорт“ (349 лв.) в периферната община. Най-бързо растат заплатите в строителството (80% ръст за периода) и операциите с недвижими имоти (64%) във Велико Търново, като няма сектори със значителен спад.

През 2016 г. коефициентът на безработица в центъра достига 4,22% – почти два пъти по-ниско от средното за страната. През целия период във Велико Търново има тенденция към спад на безработицата, но в Лясковец има пик до 11,69% през 2013 г., след което коефициентът намалява.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Населението на центъра се е свило с 5,5% в периода 2001–2016 г. до общо 100 хил. души. Основната част от спада обаче е понесена от периферната община, като в Лясковец населението е намаляло от 16 хил. до 12 хил., докато това на Велико Търново остава практически непроменено. От гледна точка на естествен прираст тенденциите в центъра са негативни, но показателят се подобрява – докато през 2011 г. е бил –7,3‰, то през 2016 г. той е –4,5‰, или малко по-благоприятен от средния за страната. Стабилното ниво на населението в центъра се дължи най-вече на механичния прираст, който достига до 1,5‰ през 2016 г. Все пак има и далеч по-добри години за показателя – така например през 2008 г. той е 6,5‰.

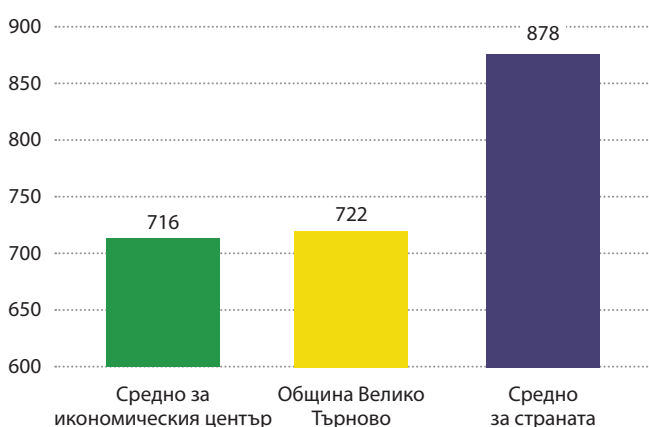
Подобно на населението като цяло, населението в трудоспособна възраст (в групата между 15 и 64 години) не се изменя значително от началото на хилядолетието насам – от 62% през 2000 г. до 63% през 2016 г. Показателят е близо до средната за страната стойност. Коефициентът на демографско заместване (съотношението между възрастовите групи, които напускат и съответно навлизат на пазара на труда) обаче е 57%, което насочва към бъдещи проблеми с наличната работна сила.

Центърът предлага относително ограничени възможности за професионално образование. В икономическото ядро има училище по строителство и геодезия (100 места за ученици според план-приема за 2016/2017 г.), икономическа школа (75 места), училище по моден дизайн (60 места), гимназия по туризъм (120 места) и училище по електроника (80 места). Лясковец не предлага професионално образование. Сред специализираните училища в центъра най-значими са хуманитарната, природоматематическата и езиковата гимназия във Велико Търново, както и частното училище по мениджмънт, и американският колеж. В него е разположен и Великотърновският университет, който е известен с доброто си обучение по математика и информатика, но предлага обучение и в широк набор от хуманитарни специалности. Освен него има и медицински университет, частно висше училище по регионално развитие и агробизнес и висша военна школа.

Образователната структура на центъра е доста благоприятна – според преброяването от 2011 г. 25% от жителите ѝ имат висше образование, 51% – средно, а с основно са 17%. Висшистите в икономическото ядро са 27%.

Средната за центъра оценка от зрелостния изпит по БЕЛ през 2016 г. е „добър“ 4,37 – значително по-висока от средната за страната най-вече вследствие на доброто представяне на икономическия център. Средната оценка в Лясковец е „добър“ 3,72.

Средна заплата в икономически център „Велико Търново“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Габрово-Севлиево

ОБЩ ПРЕГЛЕД

ИЦ „Габрово-Севлиево“ е съставен от две самостоятелни ядра без периферия. Икономиката е доминирана от преработващата промишленост, която съставлява 67% от произведената продукция, а в нея са наети 50% от работещите. Средната заплата през 2015 г. е 750 лв., а безработицата през 2016 г. е ниска – 4,6%. Демографските тенденции са силно негативни – населението е намаляло с 25% от началото на хилядолетието, а работоспособното население е едва 55% от всички жители. Що се отнася до качеството на образованието, центърът се приближава до средните за страната стойности.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

Центърът е разположен на територията на административна област Габрово, като в състава му влизат две от четирите общини в областта, но почти цялото ѝ население. Той обхваща две самостоятелни ядра, обединени в едно заради географската си близост и относително високата трудова миграция помежду им. Нито едно от ядрата няма периферия.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

В периода 2011–2015 г. икономиката на центъра е нараснала с 16% до 1,9 млрд. лв. произведена продукция. Икономиката е относително равномерно разпределена между двете общини с лек превес на Севлиево, където произведената през 2015 г. продукция е малко над 1 млрд. лв., докато в Габрово е малко над 850 млн. лв. Севлиево се развива малко по-бързо от Габрово в последните години – общият

ръст на икономиката на общината е 16% за периода спрямо 15% в Габрово.

Водещият отрасъл е преработващата промишленост, като тя съставлява 67% от икономиката на центъра и 74% от икономиката на Севлиево. Икономиката е доминирана от няколко големи предприятия – производителя на санитарна керамика и арматура „Идеал Стандарт – Видима“, шивашката фирма „Dzalli“, производителя на паркет „Хамбергер“ и фирмата за кабели „Емка“, като освен „Dzalli“ всички други са разположени в Севлиево. Със значителен дял са и търговията (9%) и транспортът (8%). Най-значително увеличение на продукцията има при транспорта (64%) във връзка с ръста на индустрията и дейността на няколко логистични фирми.

Докато между 2012 и 2015 г. преките чуждестранни инвестиции (с натрупване) в Севлиево нарастват с 8%, в Габрово те намаляват с 3%. Ръстът в Севлиево обаче води до увеличението им от 5% средно за центъра до общо 281 млн. евро в края на 2015 г. 89% от инвестициите са в индустрията, като почти всички са в споменатите по-горе фирми. Значителен ръст – 157%, се наблюдава при търговията и транспорта благодарение на навлизането на веригите за модерна търговия и разширяването на дейността на логистичните фирми.

Малко по-различна е динамиката на другия ключов показател за инвестиции – разходите за придобиване на дълготрайни материални активи. При тях се наблюдава ръст и в двете общини, като общият растеж е 80% в периода 2012–2015 г. до общо 272 млн. лв. Разходите за ДМА са разпределени по-равномерно – 32% са в индустрията, 18% – в търговията, 14% – в професионалните дейности и научните изследвания (където се включва аутсорсингът на услуги).

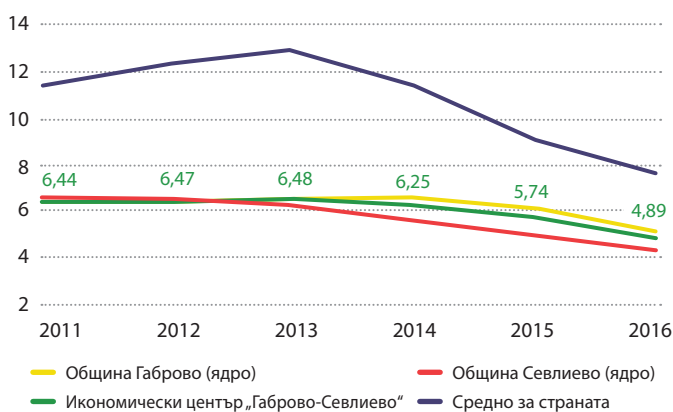
ПАЗАР НА ТРУДА

В периода 2011–2015 г. наетите в центъра намаляват с 4% до общо 33 хил. души. Повече наети има в Габрово, като в общината работят 59% от всички наети. Спад на наетите се наблюдава в почти всички сектори, като най-голям е той при операциите с недвижими имоти – 51%, и професионалните дейности и научните изследвания – 31%. Значителен ръст

Икономически център „Габрово-Севлиево“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	750
Население, 2016 (брой)	93 553
Коефициент на безработица, 2016 (%)	4,9
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	55,7

Динамика на безработицата в икономически център „Габрово-Севлиево“, 2011–2016 г. (%)

има само при транспорта (29%) и в ИКТ сектора – 37%. Най-много наети – 50% от всички, са в преработващата промишленост, където на практика няма промяна, и в търговията, където са наети 12%.

През 2015 г. средната брутна месечна работна заплата в центъра е 750 лв., като през разглеждания период тя е нараснала с 27%. В различните икономически дейности заплатите се различават чувствително – най-високите са в ИКТ сектора в Севлиево, следвани от финансовите и застрахователните дейности в Габрово и преработващата промишленост в Севлиево. Най-ниското заплащане е в административните и спомагателни дейности – средно 412 лв./месец. Най-бързо растат заплатите в операциите с недвижими имоти в Севлиево (142%), следвани от ИКТ в Габрово (94%).

Коефициентът на безработица е един от най-ниските в страната – 4,89% през 2016 г. И в двете общини тенденцията е към спад на безработицата, като по-бързо коефициентът намалява в Севлиево.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

В периода 2000–2016 г. населението на център „Габрово-Севлиево“ е намаляло от 125 хил. на 94 хил. души, или с 25%. Темпът на спад е относително еднакъв в двете общини, като е малко по-бърз в Севлиево (–27%). Основната причина за негативната тенденция е отрицателният естествен прираст, който достига –12,5‰ през 2016 г., или над два пъти по-неблагоприятен от средния за страната. Второстепенен фактор е и механичното движение на населението – механичният прираст е –4‰ от населението. Комбинацията от двата индикатора сочи към значителни демографски проблеми в близко бъдеще и задълбочаване на съществуващата негативна тенденция.

Делът на трудоспособното население също намалява – от 57,0% от цялото население през 2000 г. до 55,7% през 2016 г., или той е значително по-нисък от средните за страната 61%. В номинално израже-

ние броят на трудоспособните е намалял с 19 хил. души до общо 52 хил. Обратно на тенденцията при населението обаче, работната сила намалява по-бързо в Габрово (–29%), отколкото в Севлиево (–22%). Коефициентът на демографско заместване също чертае негативни перспективи – той е едва 50% при средно 63% за страната, което означава, че на мястото на всеки двама, които напускат работната сила, в нея влиза само един човек.

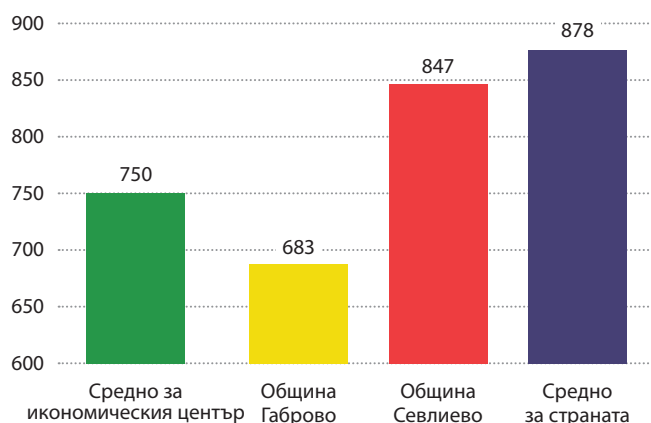
Професионалното образование в Габрово е представено от строително училище (с 80 открити места според план-приема за 2016/2017 г.), техническо училище, в което обучението е насочено към компютрите и компютърните системи (75 места), транспортната техника (25 места) и текстила (35 места), и гимназия по туризъм, която подготвя икономисти (25 места), хотелиери (25 места), ресторантиери (50 места) и готвачи (35 места). Севлиево има две професионални училища – едното подготвя машинни техници и електротехници (100 места) и компютърни специалисти (50 места), а другото – работници в сферата на керамиката и силикатите (60 места), дървообработването (13 места) и селското стопанство (25 места).

Сред по-значимите профилирани училища е Априловската гимназия в Габрово с чуждозиков и хуманитарен профил, която често се класира на предни позиции при външните оценявания, както и природоматематическо училище. В Габрово има и Технически университет, който предлага висше образование, съсредоточено върху електрониката и компютърните технологии.

Образователната структура е доста сходна с тази в страната – при преброяването от 2011 г. с висше образование са 19% от населението ѝ, а със средно – 50%.

Средната оценка на матурата по БЕЛ през 2016 г. е „добър“ 4,15 – много близка до средната за страната оценка „добър“ 4,17. Оценката в Севлиево е много по-ниска – 3,81 срещу 4,32 в Габрово.

Средна заплата в икономически център „Габрово-Севлиево“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Добрич

ОБЩ ПРЕГЛЕД

ИЦ „Добрич“ се характеризира с висока значимост на селското стопанство и свързаните с него преработващи дейности, които предопределят структурата на наетите в местната икономика и нивата на заплатите. В центъра има относително малко инвестиции, а демографските процеси са сравними с общите за страната.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

Икономическият център е разположен в североизточния край на страната и е част от територията на област Добрич. От всички общини в състава на Добричка област единствено Добрич-селска отговаря на изискването за периферия на икономическия център със своите 17% ежедневна трудова миграция към ядрото. Това се дължи най-вече на географското разположение на двете общини и на факта, че община Добрич-селска заобикаля от всички страни Добрич-град.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Икономиката на центъра е съсредоточена в ядрото, където са произведени 77% от продукцията за 2015 г. С най-голям дял (33%) е преработващата промишленост, следвана от земеделието (21%) и търговията (16%). Добивната промишленост отсъства, а енергетиката е представена символично (0,01%). Докато икономиката на ядрото е доминирана от преработващата промишленост, то в периферната община с най-голямо значение е земеделието (63% от продукцията ѝ), което заедно с преработващата промишленост

(32%) съставлява почти цялата ѝ икономика. Сред най-големите фирми са химическите „Пластхим“ и „Агрохимикали“ и земеделската „Сън фуудс“.

Повечето инвестиции са в община Добрич-град. От общо 173 млн. лв. средногодишни разходи за придобиване на дълготрайни материални активи за 2015 г. едва 47 млн. лв. са в Добрич-селска. Структурата на РДМА не отговаря на тази на продукцията – превес има селското стопанство (34%) над индустрията като цяло (21%), което най-вероятно е резултат от възможностите за закупуване на земеделска техника с помощта на европейските земеделски фондове. Динамиката в двете общини също е различна, тъй като РДМА растат в икономическия център (с 22% между 2011 и 2015 г.). В периферната община ръстът е много по-малък, а в ключовия селскостопански отрасъл се наблюдава спад със 17%. За сметка на това РДМА в селското стопанство в центъра растат с 44% за същия период.

Чуждестранните инвестиции са относително малко, като към 2015 г. общият им обем достига 24 млн. евро. ПЧИ са съсредоточени в операциите с недвижими имоти (29%), търговията (27%) и индустрията (27%). В периода 2011–2015 г. се наблюдава ръст единствено при ПЧИ в търговията, като те са нараснали със 168% до 6,7 млн. евро (с натрупване) към края на 2015 г. Най-големият спад пък е при операциите с недвижими имоти (–66%). Чуждестранните инвестиции имат значителна динамика, като към края на 2013 г. общият им обем достига 45 млн. евро, или почти два пъти повече от нивото им през 2015 г. Почти всички ПЧИ са съсредоточени в ядрото, като към 2015 г. в периферната община те са едва 318 хил. евро.

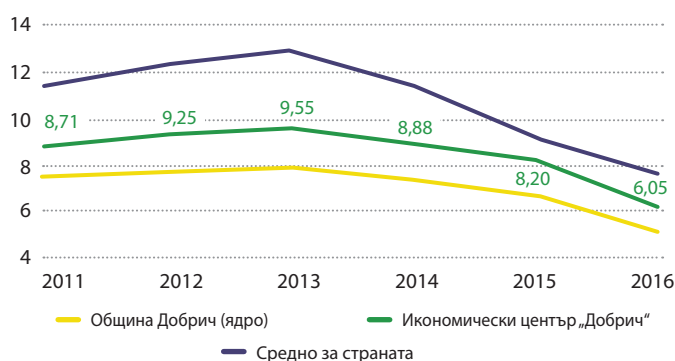
ПАЗАР НА ТРУДА

През 2015 г. наетите в ИЦ „Добрич“ са съсредоточени почти изключително в ядрото. В община Добрич-селска работят едва 1400 от общо 24 000 наети. Структурата на наетите е относително сходна с тази на икономиката ѝ. Значителна разлика има най-вече при земеделието, където се генерират 21% от произведената продукция, но работят 8%

Икономически център „Добрич“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	661
Население, 2016 (брой)	106 885
Коефициент на безработица, 2016 (%)	6,1
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	60,4

Динамика на безработицата в икономически център „Добрич“, 2011–2016 г. (%)

от наетите. Причина за това най-вероятно е механизацията в сектора. В селското стопанство са наети половината работници в периферната община. Общият брой на наетите през 2015 г. е намалял със 7,7% спрямо 2011 г., като най-значителен е спадът в преработващата промишленост в ядрото. След индустрията най-много наети има в търговията и здравеопазването.

Средната месечна брутна заплата през 2015 г. е 661 лв. Особено е, че средната заплата в икономическия център (643 лв.) е значително по-ниска от тази в периферната община (806 лв.). Това се дължи най-вече на обстоятелството, че средната заплата в най-големия сектор в Добрич-град – преработващата промишленост, е относително ниска – 560 лв./месец, докато в селското стопанство в Добрич-селска, където са половината наети в общината, е най-високото заплащане – 994 лв./месец. След този сектор се нареждат „Държавно управление“ (967 лв.) и „Финансови и застрахователни дейности“ (874 лв.). Ръст на заплатите се наблюдава при почти всички икономически дейности с изключение на търговията и транспорта в периферната община.

Безработицата през 2016 г. е 6,1% с тенденция към спад, като има значителна разлика между общините Добрич-град и Добрич-селска. В центъра безработицата е 5,1%, а в периферията – 9,9%. През 2016 г. в Добрич-селска има рязък спад на безработицата – с 4,5 пр.п. спрямо 2015 г.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

През 2016 г. в центъра живеят 107 хил. души, като 86 хил. от тях са в община Добрич-град. Спрямо 2000 г. населението е намаляло със 17%, но спадът в Добрич-селска е с почти 1/3. Няма изгледи тази тенденция да се обърне в близко бъдеще, тъй като естественият прираст е отрицателен през целия период и достига –15‰ през 2016 г. Обратно е съотношението при механичния прираст – изселващите се имат по-голям превес над заселващите се

в Добрич-град (–9,8‰), отколкото в Добрич-селска (–1,7‰) при средно –8,4‰ за центъра.

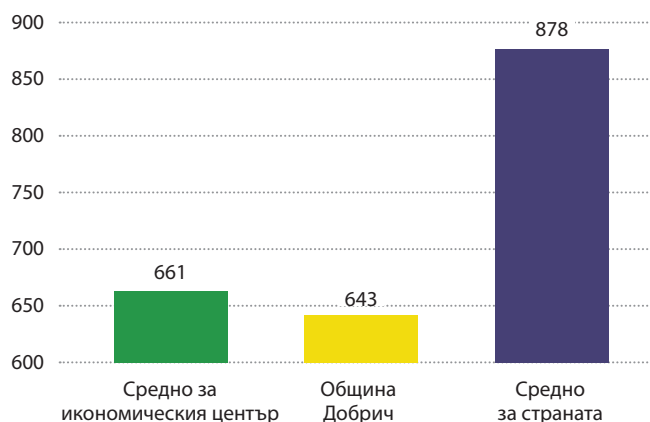
Населението в трудоспособна възраст намалява с темпове, сходни с населението като цяло (–18,5% между 2000 и 2016 г.) и достига общо 64 хил. души през 2016 г. В трудоспособна възраст са 60,4% от населението през 2016 г. Коефициентът на демографско заместване в центъра е 60% през 2016 г. – малко по-нисък от средния за страната. Способността на община Добрич-селска да възпроизвежда работната си сила (коефициент на демографско заместване 73%) обаче е много по-голяма от тази на Добрич-град (57%).

Община Добрич-град предлага относително широк набор от професионални училища. Най-широко застъпеният профил е подготовката на различни кадри за туризма (общо 160 ученици според план-приема за учебната 2016/2017 г.), заварчици, електротехници, шлосери и други технически професии (300 ученици). Сред професионалните направления са също икономиката и финансите (100 ученици) и ветеринарната медицина (110 ученици). Учудващ е относително малкият брой места за ученици в селскостопанското училище (110) предвид голяма важност на земеделието за икономиката на областта. В периферната община професионални училища липсват.

В ядрото има профилирано езиково училище, както и такова, специализирано в природоматематическите дисциплини. Повечето училища в центъра обаче са общообразователни. Висше образование се предлага от филиали на Варненския технически университет и на широкопрофилния Шуменски университет.

С висше образование през 2011 г. са 17% от населението, със средно – 42%, а с основно – 26%. Почти всички висшисти обаче са съсредоточени в Добрич-град. В Добрич-селска те са едва 3,2%, а 42% са с основно образование. Средната оценка на държавните зрелостни изпити по БЕЛ през 2016 г. е „добър“ 4,31.

Средна заплата в икономически център „Добрич“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Казанлък

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Местната икономика е с подчертано индустриален профил и е доминирана от няколко големи предприятия. Средното възнаграждение нараства по-бързо от темповете за страната, но остава сравнително ниско. Сериозен проблем пред пазара на труда е ниското образование на работната ръка в периферията. Наблюдават се известни дисбаланси между професионалното образование в икономическия център и нуждите на пазара на труда.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Казанлък“ е разположен в южната част на страната и се състои от три общини – Казанлък, Павел баня и Мъглиж. Ядрото на икономическия център – община Казанлък, привлича като ежедневни мигранти близо 22% от наетите в община Павел баня и 12% от наетите в Мъглиж. По този начин около 4,3% от работещите близо 27 хил. души в община Казанлък живеят в нейната периферия.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Водещият отрасъл в ИЦ „Казанлък“ е производство на машини и оборудване, доминирано от две големи предприятия – производителя на оръжие и боеприпаси „Арсенал“ АД и „М+С Хидравлик“ АД (хидравлични мотори, клапани, спирачки и аксесоари). Въпреки че районът има туристически дадености, на този етап той не успява да се възползва в достатъчна степен от тях.

Икономически център „Казанлък“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	738
Население, 2016 (брой)	92 723
Коефициент на безработица, 2016 (%)	7,6
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	57,2

В периода 2011–2015 г. относителният дял на произведената продукция в ядрото на икономическия център – община Казанлък, намалява от 86,4 на 83,0%. Една от причините е изпреварващото развитие на селското стопанство в периферията. Положителни тенденции се наблюдават още в преработващата промишленост, транспорта, складирането и пощите, като подобрението важи за всяка една от трите общини.

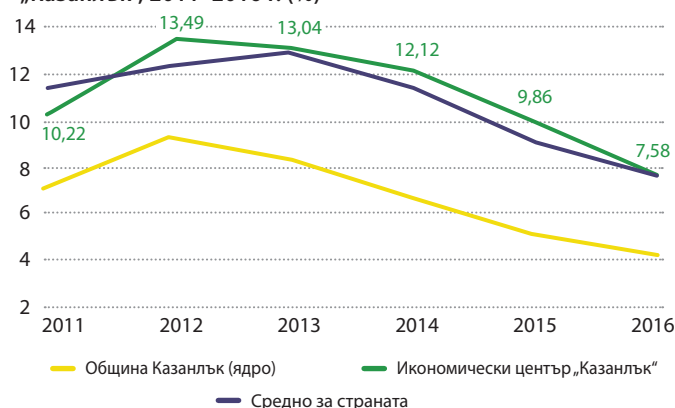
Преките чуждестранни инвестиции са съсредоточени в Казанлък и Павел баня. В периода 2011–2014 г. техният размер (с натрупване) нараства от 64,2 млн. до 154,4 млн. евро, но през 2015 г. е отчетен известен отлив от община Казанлък. Разбивката по икономически дейности показва концентрация в индустрията и в частност – изграждането на възобновяеми енергийни източници. Сред мащабните инвеститори се нарежда „Ветроком“, която изгражда един от най-големите ветрогенераторни паркове на територията на страната. В същата сфера работи и българо-немската „Би Си Ай“ ЕАД (фотоволтаични електроцентрали). Друг мащабен инвеститор е „Промет сейф“ (производство на сейфове и метална мебел). Въпреки ръста до 2014 г. ПЧИ на човек от населението към края на 2015 г. възлизат на около 1230 евро/човек, което е 40% от средното за страната.

Инвестициите на предприятията в дълготрайни материални активи възлизат на 180 млн. лв. през 2015 г., увеличавайки се с 42 млн. лв. спрямо 2014 г., но остават под нивата от 2012–2013 г. Основна причина са намалелите инвестиции в индустрията, а увеличение през последните години се наблюдава най-вече в селското стопанство, търговията, транспорта и строителството. Предварителните данни за 2016 г. сочат, че инвестиционната активност се покачва.

ПАЗАР НА ТРУДА

В периода 2011–2015 г. структурата на наетите по отрасли и общини остава относително стабилна. Огромната част (87%) работят в община Казанлък, а на секторно ниво преобладават наетите в преработващата промишленост (53,5%), търговията (8,9%), образованието (5,0%) и здравеопазването (3,9%).

Динамика на безработицата в икономически център „Казанлък“, 2011–2016 г. (%)

Средната работна заплата е по-ниска от тази за страната, макар да нараства малко по-бързо от нея. През 2015 г. тя достига 738 лв./месец бруто, като в сравнение с 2011 г. отчетеният ръст е 32,8%. Различията между Казанлък и Павел баня са минимални. Едновременно най-ниски и най-бавно нарастващи са заплатите в Мъглиж – средно 659 лв./месец и ръст от едва 14,4% за периода 2011–2015 г.

През 2016 г. коефициентът на безработица намалява за четвърта поредна година – до 7,6%, което е и най-ниското ниво от 2011 г. насам. Безработицата в община Казанлък е едва 4,2%, в Павел баня – малко над 10%, а в Мъглиж – близо 23%. Данните говорят за наличие на дисбаланси на пазара на труда, особено що се отнася до предлагането на работна ръка. През 2015 г. броят на свободните работни места в община Казанлък е чувствително по-висок от този на постъпилите на работа лица, като разликата продължава да нараства и през 2016 г. Предвид минималната разлика в средното заплащане между Казанлък и Павел баня основен източник на допълнителна работна ръка би следвало да бъде община Мъглиж, където се наблюдава и най-високата безработица. В същото време характеристиките на работната ръка в Мъглиж и традиционно по-ниската трудова миграция от нея към ядрото подсказват за наличието на структурни проблеми на пазара на труда.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

ИЦ „Казанлък“ е тежко повлиян от демографската криза в страната, като характерен е сериозният спад на броя на населението както в периферията, така и в ядрото. Спрямо 2000 г. населението на община Казанлък е намаляло с близо 18% при спад от около 12% на национално ниво.

Естественят прираст продължава да се влошава, като най-негативните стойности са регистрирани през 2014–2016 г. (–8‰). През всяка една година броят на изселените се от икономическия център е по-висок от този на заселилите се в него, но най-не-

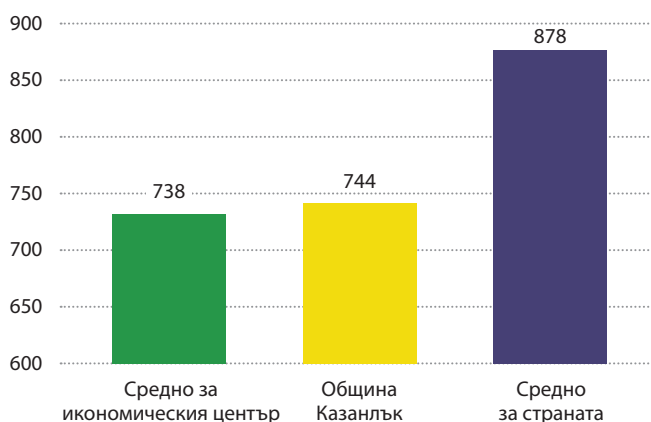
благоприятен е механичният прираст между 2007 и 2010 г., когато центъра напускат над 50% от общо изселените се лица от 2000 г. насам.

През 2016 г. 57,2% от населението е в работоспособна възраст при средно ниво за страната от 65,2%. Близо 76% от населението в тази възрастова група живеят в Казанлък, но капацитетът на възпроизводство на работната сила е по-висок в другите общини. Коефициентът на демографско заместване (62,2% през 2016 г.) е близък до средния за страната. Това означава, че на всеки 100 души на възраст 60–64 години, на които предстои да напуснат пазара на труда, се падат около 62 души на възраст 15–19 години, които да заемат техните места. Показателят варира значително между отделните общини, като е най-висок в Мъглиж (94%), а най-нисък – в Казанлък (56,5%).

Образователната структура на населението е по-неблагоприятна от средната за страната, но в голяма степен съответства на нуждите на местната икономика. Висше образование имат едва 13,9% от населението при средна стойност от 19,6% за страната, а средните са 47% при 43% за страната. Проблем представлява относително високият дял на лицата с начално или по-ниско образование в периферията – 33% в община Мъглиж и 26% в община Павел баня.

В община Казанлък се намират близо 66% от обявените 590 свободни места за прием в професионалните гимназии през учебната 2016/2017 г. Професионалните училища в Мъглиж и Павел баня предлагат подготовка съответно в сферите на селското стопанство и туризма, докато акцентът в Казанлък е върху индустрията. Средната оценка от матурите по БЕЛ през 2016 г. в рамките на ИЦ „Казанлък“ е „добър“ 4,13, но е повлияна в значителна степен от по-силните резултати в община Казанлък („добър“ 4,27), където се явяват на зрелостен изпит близо 87% от всички ученици в центъра. Средната оценка в община Павел баня е „добър“ 3,50, а в Мъглиж – „среден“ 3,08.

Средна заплата в икономически център „Казанлък“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Козлодуй

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Икономиката в ИЦ „Козлодуй“ е доминирана от ядрената централа – в нея работят половината наети, а енергийният сектор формира над 4/5 от произведената в нея продукция. Присъствието ѝ тласка заплатите значително над средните за страната – те достигат средно 1465 лв./месец през 2015 г.

Впечатление прави обаче високата безработица, а демографските тенденции не са особено оптимистични – и естественят, и механичният прираст са по-ниски от тези в повечето центрове. От гледна точка на образоването не се постигат особено впечатляващи резултати.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

Центърът се състои от четири общини – Козлодуй, Оряхово, Мизия и Хайредин, всички разположени на територията на област Враца. Специфичното е, че икономическото ядро Козлодуй се различава от административния център (Враца). С най-тясна връзка с ядрото е Мизия, от която ежедневната трудова миграция към Козлодуй е 29%, следвана от Оряхово с 15% и Хайредин с 10%.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Почти цялата икономика на центъра е съсредоточена в Козлодуй, като 92% от произведената през 2015 г. продукция са в общината, а други 4% са в Оряхово. Присъствието на ядрената електроцентрала „Козлодуй“ до голяма степен предопределя

структурата на икономиката, като енергийният сектор генерира 4/5 от общата продукция. Икономиката на периферните общини от своя страна е доминирана от селското стопанство – в него са концентрирани 80% от продукцията на Хайредин, 61% от тази на Оряхово и 64% от тази на Мизия. Въпреки това аграрният сектор съставлява едва 6,5% от икономиката на центъра като цяло. Спрямо 2011 г. продукцията в строителството се е свила със 73% най-вероятно във връзка с дейности около ядрената централа. Като цяло продукцията е намалела с 5 пр.п. през 2015 г. спрямо 2011 г., но в най-важния отрасъл – енергетиката, се наблюдава растеж.

Данни за инвестициите в центъра като цяло липсват. Разходите за придобиване на дълготрайни материални активи в периферията са почти изцяло в селското стопанство и индустрията. Съдейки по достъпните данни за 2012 г., почти всички разходи за ДМА в Козлодуй са в индустрията, която включва и енергетиката. Поради съображения за конфиденциалност детайли за преките чуждестранни инвестиции почти няма с изключение на данни за Козлодуй към края на 2012 г., които показват, че до този момент в общината са инвестирани 11 млн. евро чужд капитал.

ПАЗАР НА ТРУДА

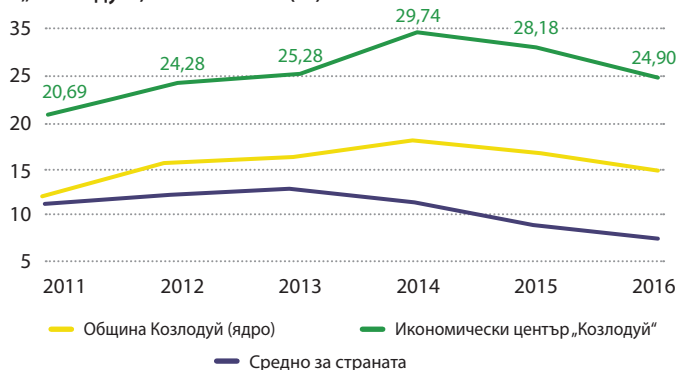
Броят наети като цяло е малък, като към 2015 г. общо наетите са малко над 10 хил. души, от които 8 хил. са в ядрото. Около половината от тях – 4,9 хил., работят в енергийния сектор (всички в град Козлодуй). Поравно застъпени са строителството и преработващата промишленост, като в тях са наети по около 1000 души. В периферията броят на наетите е относително равномерно разпределен между преработващата промишленост, селското стопанство и търговията. Общо броят на наетите е намалел с 14% през 2015 г. спрямо 2011 г. най-вече заради спада на наетите в строителството и здравеопазването в Козлодуй.

Средната брутна месечна заплата е доста висока – към 2015 г. тя достига 1465 лв. Структурата на заплатите по сектори сочи, че основна причина за

Икономически център „Козлодуй“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	1465
Население, 2016 (брой)	41 217
Коефициент на безработица, 2016 (%)	24,9
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	58,3

Динамика на безработицата в икономически център „Козлодуй“, 2011–2016 г. (%)

високата средна стойност са няколко дейности, съсредоточени в ядрото. Средните заплати в периферията са доста по-ниски – 562 лв. в Хайредин, 661 лв. в Оряхово и 555 лв. в Мизия. Средната заплата в центъра е 1745 лв., но в някои сектори тя е значително по-висока – в „Професионални дейности и научни изследвания“ например средното месечно възнаграждение е 3104 лв., като е нараснало повече от два пъти само през 2015 г. спрямо 2014 г., но в него през периода са наети между 25 и 50 души. Относително високи са заплатите и в строителството (1347 лв.) в Козлодуй. Данните за заплащането в енергийния сектор са конфиденциални, но предвид това, че в него са повече от половината наети в Козлодуй, то следва да е малко над средната за общината стойност, или около 2 хил. лв./месец. В повечето сектори в икономическия център се наблюдава ръст на заплащането между 2011 и 2015 г., като забележими изключения са строителството, финансовите дейности и транспортът, при които се отчита значителен спад. Ръстът на заплатите е по-бърз в периферните общини, отколкото в ядрото.

Безработицата е относително висока, като към 2016 г. тя достига 24,9%. Този резултат може да се обясни със структурата на местната икономика и доминиращата в нея ядрена енергетика, която предопределя много ниски шансове за реализация извън този отрасъл. Разликите между ядрото и периферията също са големи – докато в Козлодуй безработните са 14,8% от работната сила, то в Хайредин те са 60,9%. Трендът също е към увеличаване на безработицата, особено в периферните общини.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Населението на центъра е намаляло с 30% в периода 2000–2016 г. – от 59 хил. на 42 хил. души. Няма и голяма вероятност тази тенденция да се промени в близко бъдеще – през целия период естественият прираст е отрицателен, като през 2016 г. достига –11‰ (спрямо –10‰ през 2000 г.). Докато механичното движение в началото на периода е почти балансирано между за-

селващи се и изселващи се, то през 2016 г. коефициентът на механичен прираст достига –9‰.

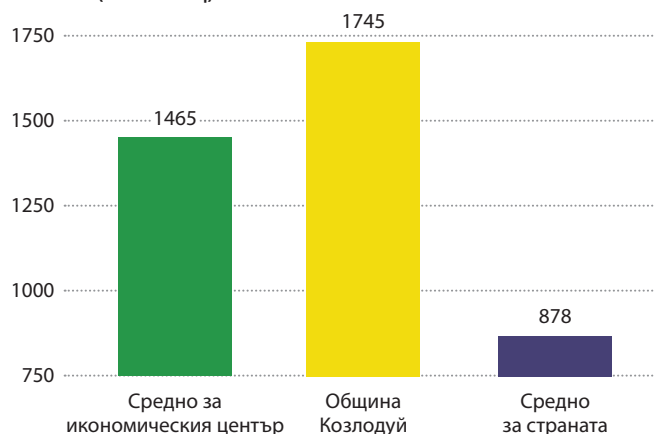
Размерът на работната сила също намалява, но с малко по-бавен темп от този на общото население, като спадът между 2001 и 2016 г. е с 20% – от 30 хил. до 24 хил. души. Работната сила като цяло съставлява 58,3% от населението. Отрицателната демографска тенденция е по-ясно изразена в периферията, отколкото в Козлодуй. Големи различия има между отделните общини при демографското заместване – докато в ядрото коефициентът е 89%, то в периферните общини варира между 56 и 62%. С други думи, способността на община Козлодуй да възпроизвежда работната си сила е далеч по-добра от тези на периферията.

Професионалното образование е разпределено относително равномерно в центъра, като във всички общини има поне по едно училище. В Козлодуй е разположена една от двете гимназии по ядрени технологии в страната, в която според план-приема за 2016/2017 г. се обучават по 26 ученици в специалностите „Електроенергетика“, „Топлотехника“ и „Компютърни технологии“. Другото професионално училище в общината е със земеделски профил (26 ученици). В Мизия има паралелка по хранителни технологии (26 ученици), в Оряхово – паралелки по икономика, информатика и лозарство (всяка с по 26 ученици), а в Хайредин – две паралелки за готвачи и сервитьори (по 13 ученици).

Освен професионалните в Козлодуй има три общообразователни училища, а в периферните общини – още осем, но нито едно от тях не е профилирано. Висши училища няма, но софийският Технически университет предлага специалност „Промислена топлоенергетика“, обучението по която се извършва в София и в Козлодуй.

Средната оценка на държавните зрелостни изпити по БЕЛ за 2016 г. е „добър“ 4,07, или малко под средната за страната. Между общините няма големи различия, като най-добре се представя Козлодуй (4,16), а с най-нисък резултат е Хайредин (3,66).

Средна заплата в икономически център „Козлодуй“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Пазарджик

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Около половината от местното производство се дължи на преработващата промишленост. Наблюдава се известен отлив на инвестиции от индустрията за сметка на нови инвестиции в селското стопанство, търговията, транспорта и хотелиерството. Макар пазарът на труда да се развива добре и безработицата да е на най-благоприятното си ниво след кризата, заплатите остават относително ниски.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Пазарджик“ се състои от три общини – Лесичово, Пазарджик и Септември. В него живеят и работят 53% от населението на област Пазарджик. Ядрото на центъра – община Пазарджик, привлича като ежедневни мигранти близо 16% от наетите в Лесичово и 13% от наетите в Септември. По този начин около 4% от работещите в община Пазарджик 28,5 хил. души живеят в нейната периферия.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

ИЦ „Пазарджик“ се характеризира със силна концентрация на икономическата активност в ядрото – община Пазарджик, където се генерират 87% от произведената продукция. Като изключения от това наблюдение можем да определим най-вече преработващата промишленост, около 20% от която е концентрирана в Септември. Ролята на най-малката община – Лесичово, е минимална (по-малко от 1% от общата продукция).

Най-голям дял от произведената продукция заема преработващата промишленост (около 50%), след-

вана от търговията (11%), строителството (10%), транспорта, складирането и пощите (8%). Развитие на различните видове икономически дейности е сравнително равномерно и устойчиво във времето, като след четири поредни години на растеж произведената продукция достига 1,47 млрд. лв. през 2015 г., надвишавайки с 1/3 нивата от 2011 г.

Преките чуждестранни инвестиции са съсредоточени в Пазарджик (93,5%) и Септември (6,3%), като в периода 2011–2015 г. техният размер (с натрупване) нараства от 103 на 123 млн. евро. В началото на този период 85% от тях са насочени към индустрията, но лекият отлив на ПЧИ от община Септември и увеличаването на инвестиционния интерес към други дейности водят до спад на този дял до 73% в края на периода. Ръст на ПЧИ се наблюдава най-вече в Пазарджик (търговия, транспорт и хотелиерство, селско стопанство). В съотношение с броя на местното население ПЧИ възлизат на около 880 евро/човек – близо три пъти под средното ниво за страната.

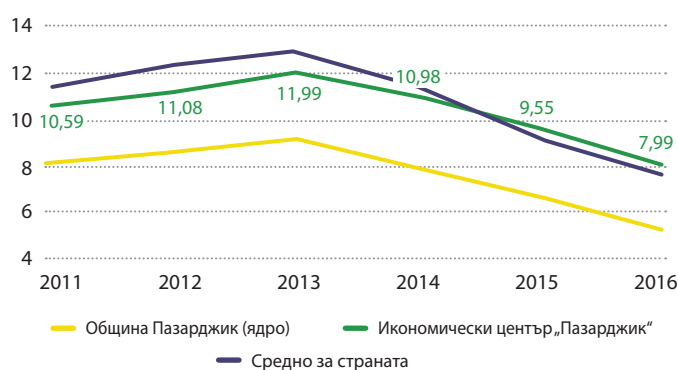
През 2015 г. едно от най-големите предприятия в ИЦ „Пазарджик“ – австрийското „ДУРОПАК Тракия“ АД, беше придобито от британския производител на хартия и опаковки „DS Smith“. Други големи работодатели са „Елхим-Искра“ АД (акумулатори и акумулаторни батерии) и „Вагоноремонтен Завод – 99“ АД (и двата завода са в община Септември). Развити са още дървопреработвателната, хранително-вкусовата промишленост („Еко Мес“ ЕООД), строителството и машиностроенето. През юли 2017 г. немската „Костал“ откри в Пазарджик третия си завод за автомобилни части в България с първоначална инвестиция от 32 млн. евро.

През 2015 г. инвестициите в дълготрайни материални активи нарастват за втора поредна година, достигайки 179 млн. лв., но остават под нивата от 2011 и 2012 г. Най-ясно видим е спадът в индустрията – през 2015 г. разходите за придобиване на ДМА са два пъти под нивата от 2011 г. и три пъти под тези от 2012 г. За сметка на това се наблюдава чувствителен растеж в селското стопанство, търговията, транспорта и хотелиерството, чийто общ относителен дял нараства от 20% през 2011 г. до 51% през 2015 г.

Икономически център „Пазарджик“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	638
Население, 2016 (брой)	138 930
Коефициент на безработица, 2016 (%)	8,0
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	65,2

Динамика на безработицата в икономически център „Пазарджик“, 2011–2016 г. (%)

ПАЗАР НА ТРУДА

През 2015 г. броят на наетите лица нараства за трета поредна година, достигайки 32,4 хил. души, 86% от които работят в ядрото на икономическия център. На секторно ниво преобладават наетите в преработващата промишленост (29%), търговията (17%), образованието (9%) и здравеопазването (7%).

Средната брутна работна заплата в ИЦ „Пазарджик“ (638 лв./месец) е чувствително по-ниска от тази за страната (878 лв.), макар да нараства със сходен темп. Характерен е изпреварващият ръст на заплащането във втората по големина община – Септември. След 2013 г. средната месечна работна заплата в нея е по-висока от тази в Пазарджик, като през 2015 г. разликата достига 50 лв. Причината за това е увеличаването на броя на наетите в преработващата промишленост. Обратна на тази тенденция се наблюдава в Лесичово, където средното заплащане остава под 500 лв. дори и през 2015 г.

През 2016 г. коефициентът на безработица намалява за трета поредна година – до 8,0%, което е и най-ниското ниво от 2011 г. насам. Разликата между отделните общини обаче е значителна – 5,2% в община Пазарджик, 16,6% в Септември и над 25% в Лесичово.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

ИЦ „Пазарджик“ е в значителна степен повлиян от демографската криза в страната. Спрямо 2000 г. населението намалява с близо 16% (14% за Пазарджик и 22% за периферията) при спад от около 13% на национално ниво.

Естественият прираст на населението е отрицателен, но малко по-благоприятен от средните за страната нива. Изключението тук е община Лесичово, в която той е традиционно между два и три пъти по-неблагоприятен от средните стойности. В същото време Лесичово се радва на добри стойности на механичния прираст, като между 2013 и 2015 г. той е дори положителен.

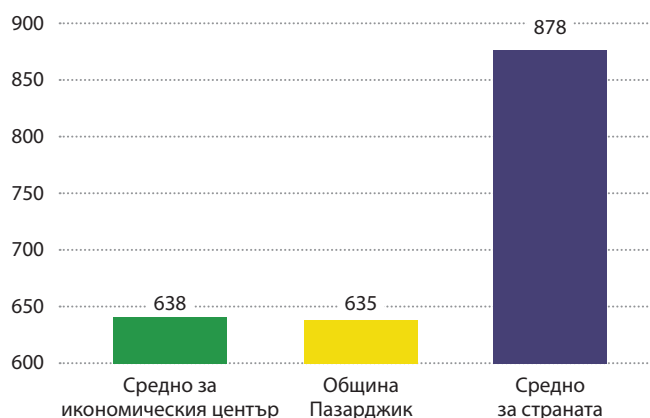
През 2016 г. 65,2% от населението е в работоспособна възраст (на 15–64 години), като 79% от него в живее в община Пазарджик. Коефициентът на демографско заместване (69,0% през 2016 г.) е чувствително по-висок от средните за страната 62,8%, като не се наблюдават разлики между отделните общини. Това означава, че на всеки 100 души на възраст 60–64 години, на които предстои да напуснат пазара на труда, се падат 69 души на възраст 15–19 години, които да заемат техните места.

Висше образование имат около 14,1% от населението при средно 19,6% за страната, а със средно образование са 40,2% от населението при 43,4% на национално ниво. За разлика от други икономически центрове разпределението на лицата с начално или по-ниско образование е сравнително равномерно – 19,1% в Пазарджик, 21,9% в Септември и 23,2% в Лесичово.

Близо 87% от обявените свободни места за прием през учебната 2016/2017 г. са в деветте професионалните гимназии в Пазарджик, а останалите – в двете професионални гимназии в Септември. И тук, както и в други икономически центрове, се забелязва значителен дял на образователните институции, обучаващи кадри за селското стопанство. Предвид инвестиционните намерения в региона и реализираните вече проекти в ИЦ „Пловдив“, прави впечатление сравнително ниският дял на учениците, които се подготвят за автомобилостроенето и свързани с него дейности. Местните училища увеличават приема за преработващата промишленост, строителството и архитектурата, туризма и стопанските науки.

Средната оценка от матурите по БЕЛ през 2016 г. в ИЦ „Пазарджик“ е „добър“ 4,15 при „добър“ 4,17 за страната. Тази стойност обаче е повлияна от по-силните резултати в Пазарджик, където се явяват на зрелостен изпит близо 92% от всички ученици в центъра, достигайки средна оценка „добър“ 4,23. Средната оценка в община Септември е „среден“ 3,18, а в Лесичово няма среднообразователни училища.

Средна заплата в икономически център „Пазарджик“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Плевен

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Близко половината от произведената продукция в центъра се генерира от преработващата промишленост и селското стопанство, като голяма част от икономическата активност е концентрирана в община Плевен. Инвестиционната активност постепенно се покачва, но чуждестранният интерес е сравнително ограничен. Коефициентът на безработица в периферията е чувствително по-висок от този в ядрото на икономическия център, а значителни различия съществуват и по отношение на качеството на образованието.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Плевен“ се състои от пет общини – Гулянци, Долна Митрополия, Долни Дъбник, Плевен и Пордим. Всяка една от тях попада на територията на област Плевен, като в тях живеят 65% от населението и работят 79% от наетите в цялата област. Ядрото на икономическия център – община Плевен, привлича под формата на ежедневни мигранти близо 15% от наетите в общините Пордим и Гулянци, 21% от наетите в Долни Дъбник и 27% от наетите в Долна Митрополия.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

ИЦ „Плевен“ се отличава с висока степен на концентрация на произведената продукция (80%) и наетите лица (87%) в своето ядро – община Плевен. Ключово е значението на преработващата промишленост, като нейният дял от общата произведена

продукция в рамките на ИЦ „Плевен“ нараства от 37,4 на 39,5% в периода 2011–2015 г. Селското стопанство също е добре развито, като отговаря на 12,4% от общата произведена продукция. Две трети от селскостопанската продукция се генерира в периферията на икономическия център. Други водещи икономически дейности са търговията (9,7%), строителството (9,0%), транспортът, складирането и пощите (7,4%) и здравеопазването и социалните дейности (5,7%).

През 2015 г. инвестициите в дълготрайни материални активи нарастват до 286 млн. лв., като най-сериозно увеличение спрямо 2014 г. се наблюдава именно в селското стопанство (15 млн. лв.) и операциите с недвижими имоти (33 млн. лв.), а най-сериозен спад – в търговията, транспорта и туризма (–21 млн. лв.). Над 70% от общите разходи за ДМА са генерирани в община Плевен, но Долна Митрополия и Долни Дъбник генерират близо 50% от инвестираните през 2015 г. 83 млн. лв. в сферата на селското стопанство.

Въпреки покачването на общата инвестиционна активност чуждестранните инвестиции в ИЦ „Плевен“ отчитат известен спад през 2014 и 2015 г. Близо 60 млн. евро (над 90% от общите ПЧИ) са концентрирани в община Плевен, а още около 5 млн. евро си разделят общините Долна Митрополия и Пордим. Близо 75% от ПЧИ в края на 2015 г. са в индустрията, а около 20% – в търговията, транспорта и туризма.

ПАЗАР НА ТРУДА

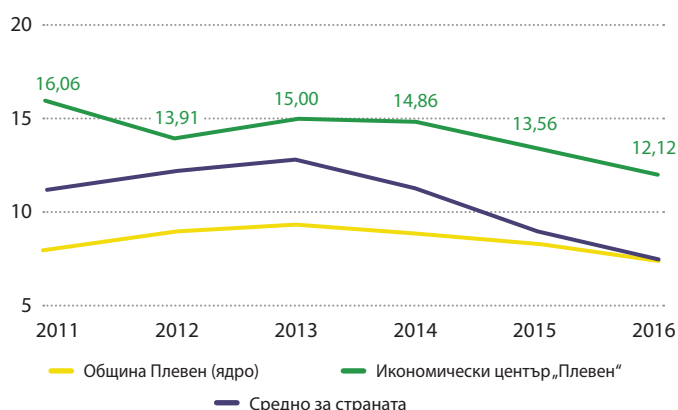
През 2016 г. безработицата в центъра стига до 12,1%, което е и най-ниското ниво от 2011 г. насам. В община Плевен безработицата така и не надхвърля 10% дори в най-тежките години за пазара на труда, а през 2016 г. спада до 7,6%. Различията спрямо периферията обаче са значителни – безработицата в общините Долна Митрополия, Долни Дъбник и Пордим остава около 20%, а в Гулянци – над 35%.

В периода 2011–2015 г. не се наблюдават значими промени в разпределението на наетите лица между отделните икономически дейности или общини.

Икономически център „Плевен“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	666
Население, 2016 (брой)	168 332
Коефициент на безработица, 2016 (%)	12,1
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	61,8

Динамика на безработицата в икономически център „Плевен“, 2011–2016 г. (%)

Огромната част от наетите (87%) работят в община Плевен, а на секторно ниво преобладават наетите в преработващата промишленост (31%), търговията (15%), образованието (9%), здравеопазването и социалните услуги (9%).

Не се наблюдават особени различия и в нивото на средната работна заплата в отделните общини, формиращи икономическия център. През 2015 г. тя достига 666 лв./месец при средно ниво за страната от 878 лв./месец. В периода 2011–2015 г. ръстът е 24,4%, което е близко до средния за страната ръст от 28%. По-съществено изоставане в средното ниво на brutната заплата се забелязва единствено в община Гулянци, където тя възлиза на 84% от средните нива за центъра.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

В периода 2000–2016 г. населението спада с близо 28% в унисон с общите негативни тенденции за Северозападна България. Две трети от този спад се дължи на естествения прираст, а 1/3 – на механичното движение на населението. През последните няколко години естественият прираст е около –8‰, а механичният достига средно около –5‰. Средно за периода 2000–2016 г. в центъра всяка година се заселват 3,4 хил. души, докато 4,2 хил. души го напускат.

През 2016 г. 61,8% от населението е на възраст 15–64 години, като близо 80% от него живеят в община Плевен. Коефициентът на демографско заместване (съотношението между населението на възраст 15–19 и това на 60–64 години) варира значително между отделните общини, като най-висок е в Долни Дъбник (72%), а най-нисък – в Гулянци (48,7%). Средната стойност е 59,5%, което означава, че на всеки 100 души на възраст 60–64 години, на които предстои да напуснат пазара на труда, се падат по-малко от 60 души на възраст 15–19 години, които да заемат техните места.

Професионалното образование, което заема водещо място в ИЦ „Плевен“, е съсредоточено в об-

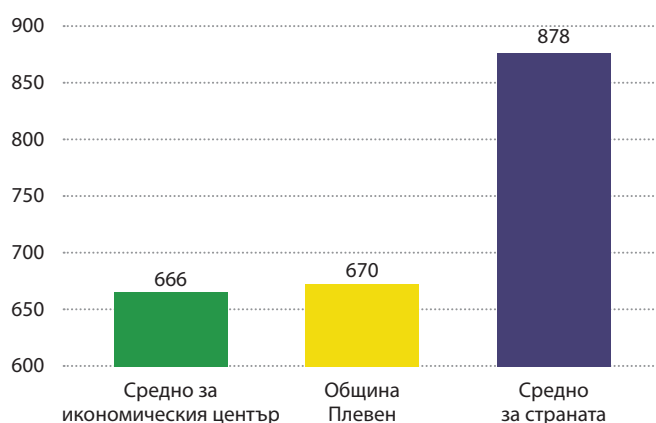
щина Плевен, където се намират над 85% от обявените свободни места за прием през учебната 2016/2017 г. Професионалните гимназии по селско стопанство в общините Пордим и Долни Дъбник ежегодно откриват места за около 150 ученици, а още над 100 се откриват в професионалната гимназия по винарство и лозарство в град Плевен. Образованието в сферата на туризма, хотелиерството и кулинарията също е широко застъпено и съсредоточено в Плевен, където има и образователни институции с фокус върху хранително-вкусовата промишленост, строителството и архитектурата. Обучават се също и бъдещи специалисти в сферата на компютърната техника и технологии, фармацевтията, текстила, ремонта на превозни средства и машини, мебелопроизводството.

Съпоставката между структурата на наетите лица и план-приема в професионалните гимназии показва, че образователната система произвежда значително повече специалисти в сферата на селското стопанство, туризма и хотелиерството от текущо наетите в тези сектори. Освен професионалните гимназии в рамките на ИЦ „Плевен“ функционират още математическа и езикова гимназия, както и училища в сферата на изкуството и спорта.

Възможностите за висше образование се предоставят от Медицински университет – Плевен, който се състои от три факултета („Медицина“, „Обществено здраве“ и „Здравни грижи“) и от медицински колеж, като са предвидени възможности за специализация и практика в местните здравни институции.

Резултатите от матурите по БЕЛ през 2016 г. показват, че средната оценка в рамките на икономическия център („добър“ 4,09) е сходна със средната оценка за страната („добър“ 4,17). Все пак по-високата оценка за община Плевен („добър“ 4,20) не е достатъчна, за да компенсира относително ниските оценки в другите общини, където най-висок резултат („добър“ 3,57) постига община Долна Митрополия.

Средна заплата в икономически център „Плевен“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Пловдив

ОБЩ ПРЕГЛЕД

През последното десетилетие ИЦ „Пловдив“ се характеризира със значителен ръст на икономиката и инвестициите, съсредоточени в преработващата промишленост. Демографските тенденции са по-благоприятни от средните за страната. Същото важи и за предлаганото в центъра образование.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Пловдив“ е вторият по големина център в страната след този около столицата. В него влизат 12 общини – Асеновград, Калояново, Кричим, Куклен, Марица, Перушица, Пловдив, Раковски, Родопи, Садово, Съединение и Стамболийски, от общо 18 в Пловдивска област (Сопот и Карлово формират отделен). В центъра живеят 85% от населението на областта, като 51% от него са в ядрото – община Пловдив. С най-голяма ежедневна миграция към ядрото са Родопи (40% от наетите) и Куклен (39%), а с най-малка – Раковски (12%).

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Икономиката е съсредоточена в ядрото на икономическия център, като към 2015 г. 67% от произведената продукция е в Пловдив. Между 2011 и 2015 г. икономиката расте с относително постоянни темпове, като общият ръст за периода е 39% до общо 13,11 млрд. лв. С най-голям дял е преработващата промишленост – 52% през 2015 г., като сред най-големите фирми в отрасла са металургичната „КЦМ“, както и международните „Liebherr“, „Schneider

Electric“, „DB Schenker“ и др. След нея се нареждат търговията (10%) и строителството (10%). С най-малък дял е образованието (0,08%).

В периода 2011–2015 г. се наблюдава ръст на инвестициите в центъра. Средногодишните разходи за придобиване на материални активи нарастват с 17%, като те са основно в индустрията (39% през 2016 г.) и в търговията (31%). РДМА са съсредоточени в община Пловдив (69% от общия обем), а остатъкът е разпределен относително равномерно сред останалите общини с изключение на Марица, която има сравнително голям дял (9%).

Преките чуждестранни инвестиции бележат дори по-голям ръст през 2015 г. спрямо базовата 2011 г. – с 28% до 1,49 млрд. евро (с натрупване) към края на 2015 г. Тук водещият сектор отново е индустрията, като в нея са съсредоточени 76% от ПЧИ, следвана от търговията с 11%. Сред големите чужди инвеститори в последните години могат да се споменат „Liebherr“, „Sensata“, „60k“, „Telus International“. Притокът на инвестиции стои и зад бурното развитие на „Тракия икономическа зона“.

ПАЗАР НА ТРУДА

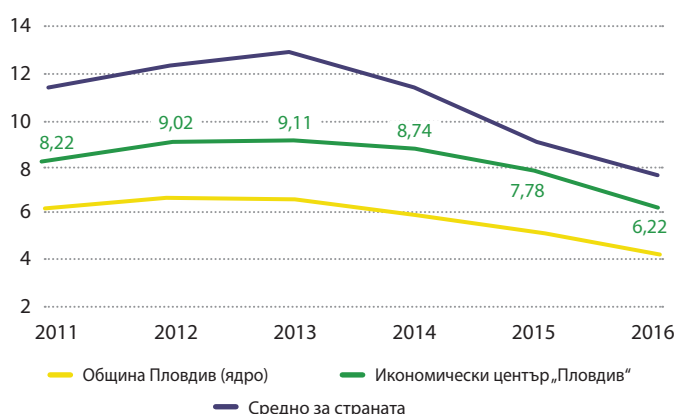
Наетите са концентрирани в община Пловдив – 73% през 2015 г., но относително висок брой наети има и в Асеновград (6%) и Марица (6%). Общият брой наети в периода 2011–2015 г. се колебае около 185 хил. души, като в ядрото има лек спад (–2%), а в Марица и Съединение – ръст най-вече вследствие на ръста в преработващата промишленост. Наетите в центъра са относително равномерно разпределени по сектори – и тук водеща е преработващата промишленост (32%), следвана от търговията (15%), образованието (7,3%) и транспорта (6,6%).

През 2015 г. средната брутна месечна работна заплата е 771 лв. Налице са обаче значителни неравенства както по сектори, така и по общини. Докато средната заплата в енергийния сектор е 1398 лв., то в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ тя е 405 лв. В Пловдив средната заплата е 796 лв., а в Перушица – 549 лв. През целия период се наблюдава

Икономически център „Пловдив“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	771
Население, 2016 (брой)	568 065
Коефициент на безработица, 2016 (%)	6,2
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	61,5

Динамика на безработицата в икономически център „Пловдив“, 2011–2016 г. (%)

ръст на заплатите, като най-значителен е той в сектор „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“, където в Пловдив има ръст от 76% през 2015 г. спрямо 2011 г. Безработицата намалява в почти всички общини. През 2016 г. спрямо 2011 г. ръст има само в Перушица (с 1,95 пр.п.) и Раковски (с 0,2 пр.п.). Най-голям е спадът в Съединение (-4,17 пр.п.) и Садово (-3,07 пр.п.). Общата безработица за центъра е 6,2% за 2016 г., като е намаляла с 2 пр.п. спрямо 2016 г. Очаквано най-ниска е безработицата в Пловдив (4,21%).

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Броят на населението остава относително стабилен от началото на хилядолетието насам, като се наблюдава спад от едва 4,5% до 2016 г. Населението на центъра не се променя, а най-големият спад е в общините Родопи (-24%) и Калояново (-18%). През целия период в центъра има положителен механичен прираст (3,54‰ за 2016 г.) най-вече заради община Пловдив. Естественият прираст обаче е отрицателен през целия период за всички общини. През 2016 г. коефициентът му е -3,91‰, но въпреки това е по-добър от средния за страната.

През 2016 г. населението в трудоспособна възраст е 349 хил. души (61,5% от цялото население), като неговият брой е намалял с 1,5% спрямо 2000 г. Това е относително благоприятна тенденция на фона на средния за страната спад от 9,34% за същия период. По-голямата част от трудоспособното население (60%) е в община Пловдив, други 10% са в Асеновград.

Коефициентът на демографско заместване като цяло е 68% към 2016 г. Това показва малко по-благоприятна от средната за страната стойност (62%) и съответно по-добра способност на работната сила да се възпроизвежда. Най-добри са перспективите за възпроизвеждане на работната сила в близко бъдеще в Калояново (87%) и Садово (86%), но те са и сред най-малките по население общини в центъра.

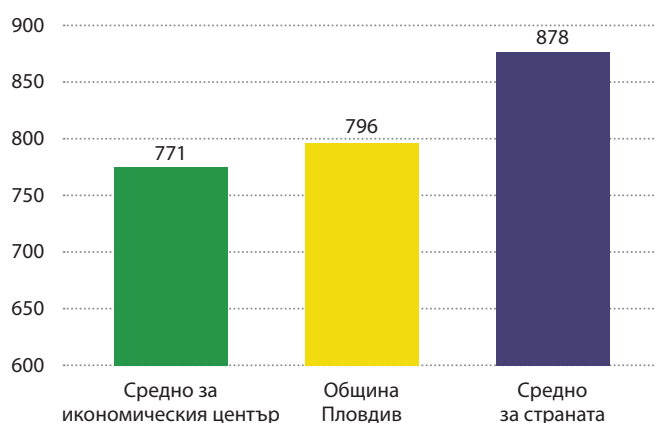
Тъй като е сред най-големите центрове, Пловдивският предлага широк избор на професионално образование. Широко разпространено е образованието в областта на селското стопанство, селскостопанските технологии и управление – такива училища има в Раковски (75 ученици според плана приема за 2016/2017 г.), Садово (85 ученици), Перушица (85 ученици) и Куклен (60 ученици). Има също така училища по шивачество и моделиерство в Асеновград (60 ученици) и Пловдив (120 ученици), както и такива в областта на хотелиерството, ресторантьорството и хранително-вкусовата промишленост – в Асеновград (75 ученици) и Пловдив (150 ученици). Разпространени специалности са и механиката, електрониката и металургията, като този тип образование е съсредоточено в ядрото.

Един от най-големите градове в страната, Пловдив предлага обучение в много и различни специализирани училища – математически, езикови, търговски и хуманитарни. В града има общо 9 университета – два специализирани в сферата на земеделието и управлението на земеделието, два икономически, медицински университет и академия по изкуствата, както и филиал на софийския Технически университет. С най-широк профил е Пловдивският университет, който подготвя кадри в области от физиката и химията до психологията и теологията.

Образователната структура на населението на центъра при преброяването от 2011 г. е относително благоприятна – 21% от живеещите в него са с висше образование, 43% – със средно, а с основно и по-ниско са едва 13%. Най-голям е дялът на висшистите в Пловдив – 28%, следван от Асеновград (13%) и Родопи (12%).

Средната за центъра оценка на държавните зрелостни изпити по БЕЛ през 2016 г. е „добър“ 4,17 – оценка, идентична със средното за страната ниво. Това обаче е резултат от високите оценки в община Пловдив (средно 4,49). Извън ядрото всички общини имат оценка „среден“, а в Родопи средната оценка е „слаб“ 2,99.

Средна заплата в икономически център „Пловдив“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Раднево

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Икономиката на центъра е концентрирана в добива и производството на електроенергия. Заплатите в него са значително по-високи от средните за страната, но анализът сочи потенциални бъдещи проблеми с работната сила най-вече заради неблагоприятната образователна структура.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Раднево“ е разположен в централната част на страната и се състои от две общини – Раднево, която е и негово ядро, и Нова Загора. Ежедневната трудова миграция от Нова Загора към Раднево според последното преброяване е 12% от наетите. Икономическият център е нетипичен с това, че населението на периферната община е почти два пъти по-голямо от това на ядрото.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Четири пети от произведената продукция в центъра към 2015 г. е концентрирана в икономическото ядро. В периода 2011–2015 г. се наблюдават противоположни тенденции в ядрото и в периферната община – докато в Раднево продукцията намалява с 6,34%, то в Нова Загора има ръст с 10,64%. С най-голямо значение за икономиката на центъра са добивът на лигнитни въглища в община Раднево и производството на електроенергия в ТЕЦ „Марица-изток 2“ – около 90% от продукцията в центъра са съсредоточени в тези два отрасъла. Икономиката

на Нова Загора е по-балансирана, като 50,1% от нея попадат в преработващата промишленост. Относително малък е дялът на земеделието (6% от икономиката на целия център), строителството (3%), транспорта, складирането и пощите (3%).

През разглеждания период (2011–2015 г.) инвестициите в центъра намаляват. Разходите за придобиване на дълготрайни активи са концентрирани в Раднево (77%), като най-голям дял тук има индустрията – 61% от общите РДМА през 2015 г. Спадът на инвестициите се дължи основно на свиването им наполовина в индустрията най-вероятно поради обновяването на „Марица-изток 2“, завършило през 2012 г.

Преките чуждестранни инвестиции в икономическия център следват обратна тенденция на наблюдаваната при РДМА. Към края на 2015 г. ПЧИ (с натрупване) са с 12% повече в центъра спрямо края на 2011 г., като ръстът е с 40% в ядрото. В Нова Загора са съсредоточени 98% от ПЧИ; 77% от общия им обем са в индустрията на периферната община, като значителна част от тях са във фирми от текстилния бранш. Общият обем на ПЧИ в центъра е 68 млн. евро към 2015 г.

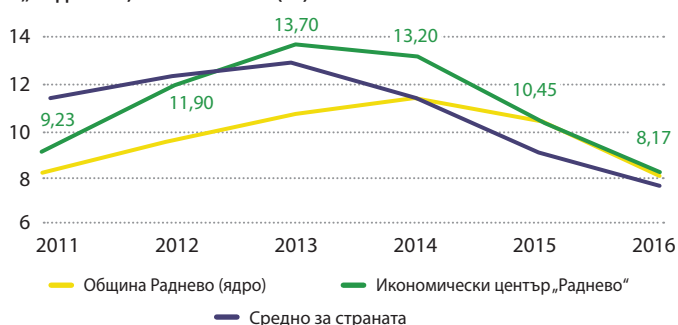
ПАЗАР НА ТРУДА

В периода 2011–2015 г. се наблюдава спад при наетите в центъра, но той е много по-значителен в ядрото (-9,38%), отколкото в периферната община (-1,7%). По-голямата част от наетите лица е съсредоточена в Раднево – 66% от наетите в центъра. Има и разлики в структурата на работната сила – в Раднево повече от половината наети към 2016 г. са в енергийния отрасъл, а други 47% – в добивната промишленост. В Нова Загора наетите в преработващата промишленост са 33%, докато в енергийния сектор и в добива дялът им е незначителен. На фона на общия спад броят на наетите в добивната промишленост в Раднево и в промишленото производство в Нова Загора расте, като тече процес на концентриране на работната сила в тези отрасли и отлив от всички останали.

Икономически център „Раднево“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	1053
Население, 2016 (брой)	55 608
Коефициент на безработица, 2016 (%)	8,2
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	57,8

Динамика на безработицата в икономически център „Раднево“, 2011–2016 г. (%)

Причината за отлива може да бъде ясно разчетена в структурата на заплатите. Докато през 2016 г. средната брутна месечна заплата в Нова Загора е 608 лв., в Раднево тя е почти три пъти по-висока – 1601 лв. Големи разлики има обаче между отделните икономически дейности – месечната заплата в добивната промишленост в Раднево е 1766 лв., докато в хотелиерството и ресторантьорството тя достига едва 355 лв. (2015 г.). Аналогично при наетите в енергийния сектор в Нова Загора месечната заплата е 1605 лв., докато при административните и спомагателни дейности – 404 лв.

Към 2016 г. средната за целия център безработица е 8,17%, като коефициентът е малко по-висок в Нова Загора (8,2%), отколкото в Раднево – 8%.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Общото население на центъра е намаляло с 23% в периода 2000–2016 г., като спадът е относително по-бърз в ядрото. Макар и в цялата страна да има спад в броя на населението, темпът в ИЦ „Раднево“ е приблизително два пъти по-бърз от средния за страната. Механичният прираст в центъра е отрицателен за целия период от 2000 г. насам. За 2016 г. той е –7,3‰, като разликата между заселилите се и напусналите е по-голяма в Нова Загора. Естественят прираст също е отрицателен, като за 2016 г. е –7,5‰.

Делът на работоспособното население за икономическия център е 58%. В унисон с общите демографски тенденции населението в трудоспособна възраст през периода намалява, като спадът между 2000 и 2016 г. е около 17% за Нова Загора и 21% в Раднево.

Коефициентът на демографско заместване (съотношението между броя лица на възраст 15–19 години и тези на 60–64 години) е 76% – относително благоприятна стойност на фона на средната за страната. Има обаче голяма разлика между двете общини. Докато в Нова Загора коефициентът е 85%, то в Раднево тази стойност е 58%, което е индикатор за доста

по-бързо свиване на работната сила в бъдеще и за потенциални проблеми с възпроизводството ѝ.

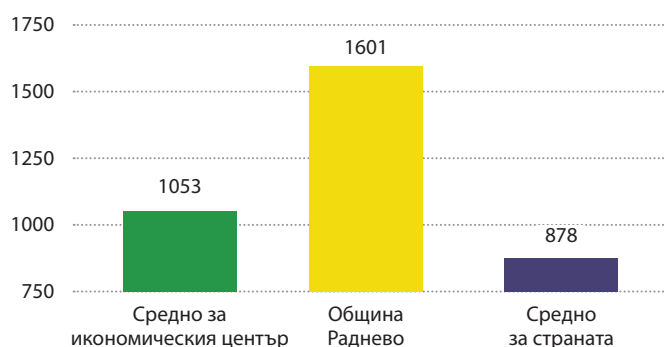
По-голямата част от професионалното образование в центъра е съсредоточено в Нова Загора, където има професионални гимназии по селско стопанство, техника и технологии. Земеделското училище предлага обучение както по технологии в хранително-вкусовата промишленост, така и по фермерство и ползване на земеделска техника (общо около 110 ученици според план-приема за 2016/2017 г.). Техническото училище подготвя специалисти по електротехника, работа с енергийни съоръжения и компютърни системи (около 140 ученици), а професионалната гимназия в Раднево обучава минни и машинни техници (общо около 110 ученици годишно). Най-общо структурата на професионалното образование в центъра отговаря на структурата на работната сила в нея с известно свръхпроизводство на кадри за селското стопанство.

В Нова Загора има още 5 общообразователни училища, а в Раднево – 6, като нито едно от тях не е профилирано. Икономическият център не предлага възможности за висше образование.

Според данните от преброяването от 2011 г. образователната структура на центъра е относително неблагоприятна, като над 50% от хората на 25–64 години са с основно и по-ниско образование. В центъра има относително малко висшисти – 8,9% в Раднево и 10,6% в Нова Загора. В Нова Загора делът на тези с начално и по-ниско образование е по-висок от този в Раднево и достига около 22%. В центъра средно има 10% висшисти, 38% среднисти и 52% с основно и по-ниско образование.

Оценките на последните държавни зрелостни изпити по БЕЛ (2016 г.) в центъра сочат ниско качество на образованието и съответно не вещаят скорошно подобрене на образователна структура на местното население. В Раднево средната оценка от матурите е едва „среден“ 3,35, а в Нова Загора – „добър“ 3,91. И в двете общини резултатите са доста под средното за страната ниво (4,17).

Средна заплата в икономически център „Раднево“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Русе

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Водеща за икономиката е преработващата промишленост, като огромната част от икономическата дейност и инвестициите са съсредоточени в община Русе. Пазарът на труда постепенно се възстановява, но броят на наетите не е достигнал предкризисните нива, а заплатите изостават от средните за страната. Образователната структура на местното население е относително благоприятна.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Русе“ се състои от пет общини: Ветово, Две могили, Иваново, Русе и Сливо поле. В тях живеят 90% от населението и работят 94% от наетите в цялата област Русе.

Ядрото на икономическия център – община Русе, привлича под формата на ежедневни мигранти 41% от наетите в община Иваново, 28% от наетите в Сливо поле и около 13% от тези във Ветово и Две могили. Около 4% от работещите в община Русе 64,7 хил. души живеят в нейната периферия.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

В периода 2011–2015 г. произведената продукция в рамките на ИЦ „Русе“ нараства с близо 40%, достигайки 4,1 млрд. лв., като 85% от нея се генерират в община Русе. Най-голям дял от произведената продукция заема преработващата промишленост (42,3%), следвана от традиционно силно развитата търговия (14,2%), транспорта, складирането и пощите (11,6%)

и селското стопанство (7,1%). Единствената икономическа дейност, която се развива по-активно в периферията, отколкото в ядрото, е селското стопанство.

В съотношение с броя на населението инвестиционната активност е по-ниска от средната за страната както по отношение на привлечените преки чуждестранни инвестиции, така и по отношение на разходите на предприятията за придобиване на дълготрайни материални активи. ПЧИ са напълно съсредоточени в община Русе (над 99%), като към края на 2015 г. техният размер (с натрупване) спада до 278 млн. евро. Основната причина е отливът на инвестиции в операциите с недвижими имоти, търговията, транспорта и хотелиерството. Над 80% от всички ПЧИ са насочени към индустрията. Сред ключовите инвеститори се нареждат френският производител на алуминиеви части за автомобили „Монтюпе“ и немският производител на автомобилни заключващи системи „Витте Аутомотив България“. Отливът на ПЧИ е донякъде компенсирани от повишаващата се активност на местните предприятия. През 2015 г. инвестициите в ДМА нарастват за четвърта поредна година, достигайки 448 млн. лв. Спадът в индустрията е компенсирани от по-висока инвестиционна активност в строителството, търговията, транспорта и хотелиерството. Тенденция към нарастване на годишните разходи за ДМА се наблюдава и в селското стопанство, включително в по-малки общини като Ветово, Две могили и Иваново. През 2016 г. в Русе открива врати ново депо в специализирания завод за ремонт на локомотиви на „Експрес Сервиз“ ООД.

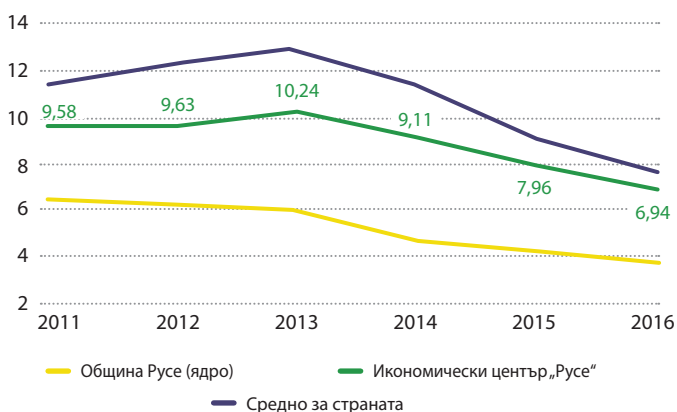
Икономически център „Русе“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	719
Население, 2016 (брой)	201 411
Коефициент на безработица, 2016 (%)	6,9
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	60,5

ПАЗАР НА ТРУДА

Въпреки спада на безработицата броят на наетите лица отбелязва лек спад през 2014 и 2015 г., като това важи дори за община Русе. Единствената икономическа дейност, която не е почти напълно съсредоточена в ядрото, е селското стопанство. На секторно ниво преобладават наетите в преработващата промишленост (35%), търговията (14%), транспорта, складирането и пощите (8%) и образованието (7%).

Динамика на безработицата в икономически център „Русе“, 2011–2016 г. (%)

Средната брутна работна заплата в ИЦ „Русе“ (719 лв./месец през 2015 г.) е чувствително по-ниска от тази за страната (878 лв.), макар да нараства със сходен темп през последните години. Въпреки концентрацията на икономическата дейност в община Русе видимо изоставане от средните нива на заплащане се наблюдава единствено в Две могили (617 лв.) и Иваново (660 лв.).

През 2016 г. коефициентът на безработица намалява за трета поредна година – до 6,9%, което е и най-ниското ниво от 2011 г. насам. Разликата между отделните общини е значителна, варирайки от 3,8% в Русе до 33,1% във Ветово. С изключение на Русе няма община, в която и през 2016 г. безработицата да е под 10%. Едно от обясненията за тези различия е все по-високата концентрация на свободните работни места в община Русе. Техният дял от общия брой в рамките на икономическия център нараства от 71,5% през 2013 г. до 92,8% през 2016 г.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

В периода 2000–2016 г. населението намалява с около 16% при средно 13% за страната. В ядрото на икономическия център спадът е по-умерен (11%), но в общини като Ветово и Две могили той е над 30%. Тези процеси се дължат в огромна степен на неблагоприятния естествен прираст на населението, който остава отрицателен през целия разглеждан период. Въпреки че в периода след 2000 г. има само 4 години, в които броят на заселилите се в икономическия център е по-висок от този на изселилите се от него, механичното движение на населението е сравнително умерено и не оказва сериозно влияние върху числеността му.

През 2016 г. 60,5% от населението на центъра е на 15–64 години, което е с около 5 пр.п. по-ниско от средната стойност за страната. Над 82% от населението в тази възрастова група живеят в община Русе. Коефициентът на демографско заместване (55,5%

през 2016 г.) е чувствително по-нисък от средните за страната 62,8%, като най-благоприятни са стойностите за община Ветово (63%), а най-ниски – за Иваново (37%). Това означава, че на всеки 100 души на възраст 60–64 години, на които предстои да напуснат пазара на труда, се падат около 56 души на възраст 15–19 години, които да заемат техните места.

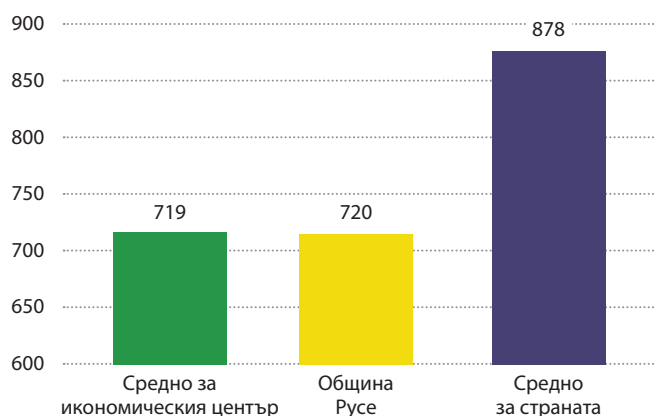
Образователната структура на местното население е малко по-благоприятна от средните стойности за страната. Висше образование имат близо 19% от населението, средните са 46%, а лицата с начално или по-ниско образование – 11%.

Професионалното образование в рамките на ИЦ „Русе“ се осъществява в 13 гимназии, 11 от които се намират в община Русе, а по една има във Ветово и в Две могили. Местните професионални училища подготвят кадри в различни сфери на преработващата промишленост, между които производството на превозни средства (вкл. корабостроенето), мебели, облекла и др. Широко застъпено е още образованието в сферата на строителството и архитектурата, селското стопанство, ресторантьорството и хотелиерството.

На територията на ИЦ „Русе“ функционират две висши училища – Русенският университет „Ангел Кънчев“ и филиалът на Висшето училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив. След четири поредни години на спад броят на студентите в центъра намалява до 7673 през учебната 2016/2017 г., което е най-ниското му ниво от 2002 г. насам. Освен намаляващия брой на населението причина за спада е постепенното свиване на субсидираните от държавата места в местните университети и съответно все по-лесният прием в столицата.

Средната оценка от матурите по БЕЛ през 2016 г. в рамките на ИЦ „Русе“ е „добър“ 4,09 при средна стойност за страната „добър“ 4,17. Най-висока е средната оценка в община Русе („добър“ 4,25), а най-ниска – тази във Ветово („добър“ 3,58). В община Иваново няма среднообразователни училища.

Средна заплата в икономически център „Русе“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Сопот

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Характерно за центъра е, че ядрото е значително по-малко по население от своята периферия. Местната икономика е доминирана от няколко големи предприятия в преработващата промишленост. Чуждестранният инвестиционен интерес е сравнително ограничен, но има и дългосрочни инвеститори. Пазарът на труда се възстановява след тежките 2012 и 2013 г.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Сопот“ се състои от две общини – Карлово и Сопот, като в неговите рамки живеят 8,8% от населението и работят 7,2% от наетите в област Пловдив. Според данните от последното преброяване ядрото на икономическия център – община Сопот, привлича под формата на ежедневни мигранти 12,6% от наетите в община Карлово.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

В периода 2011–2015 г. произведената продукция в рамките на ИЦ „Сопот“ нараства с близо 35%, достигайки 596 млн. лв., като 75% от нея се генерират от преработващата промишленост, следвана от търговията (8%) и строителството (6%). Обемът на произведената продукция е сравнително равномерно разпределен между общините Сопот (54%) и Карлово (46%).

Производството на машини и оборудване има основополагащо значение за икономиката на община Сопот. Освен ключовата роля на държавното предприятие „ВМЗ“ ЕАД основен работодател е шведски-

ят производител на лагери „СКФ Берингс България“, който през 2002 г. придоби част от производствените мощности на „ВМЗ“. Други водещи компании са машиностроителната „ИПО“ ООД и „Българска роза“ ЕАД. Местната икономика е силно повлияна от присъствието на 61-ва стрямска механизирана бригада и „Интендантско обслужване“ ЕАД.

Характерно за ИЦ „Сопот“ е, че по-голямата част от преките чуждестранни инвестиции, за които НСИ предоставя данни, са съсредоточени в нейната периферия. Присъствието на „СКФ Берингс България“ в Сопот, макар неотчетено от статистиката поради съображения за конфиденциалност на данните, е значително. През 2014 и 2015 г. община Карлово отчита нетен отлив на чуждестранни инвестиции, като обемът им (с натрупване) спада до 15,3 млн. лв. към края на 2015 г. Спадът е концентриран най-вече в индустриалния сектор за сметка на повишаване на инвестиционния интерес към строителството.

На фона на спада на ПЧИ разходите на предприятията за придобиване на дълготрайни материални активи расте. През 2015 г. предприятията в община Карлово инвестират 46,9 млн. лв. за придобиването на ДМА, като рекордни стойности са регистрирани в селското стопанство (6,4 млн. лв.), строителството и търговията (по 8 млн. лв.). Паралелният ръст на разходите за ДМА в община Сопот прави 2015 г. най-силната в центъра в периода след 2011 г. За разлика от община Карлово Сопот се характеризира със значително по-ниска диверсификация на инвестициите, като последните са насочени основно към индустрията. През 2016 г. „ВМЗ“ ЕАД откри два нови цеха, инвестирайки около 7 млн. лв. с цел повишаване на производствения потенциал на завода.

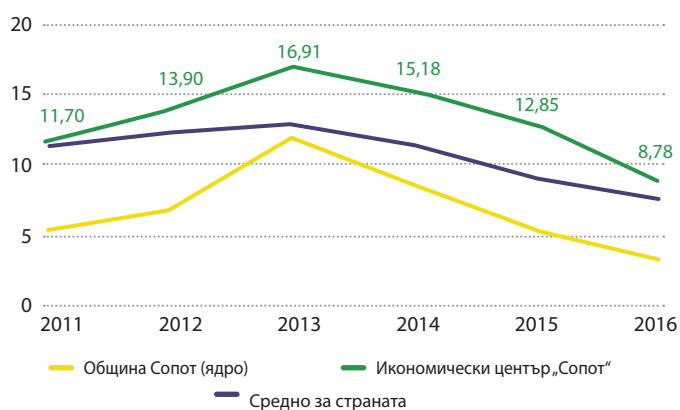
ПАЗАР НА ТРУДА

От наетите в ИЦ „Сопот“ 13,6 хил. души едва 41% работят в община Сопот, но по отношение на ключовата за района преработваща промишленост този дял достига 62%. На секторно ниво преобладават наетите в преработващата промишленост (55%), търговията (12%) и образованието (8%).

Икономически център „Сопот“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	630
Население, 2016 (брой)	59 016
Коефициент на безработица, 2016 (%)	8,8
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	58,2

Динамика на безработицата в икономически център „Сопот“, 2011–2016 г. (%)

Пазарът на труда е повлиян в значителна степен от икономическата криза и в частност от съкращенията на персонал във „ВМЗ“ АД. В периода 2011–2013 г. безработицата се увеличава от 11,5 на 16,7%, като ръст има и в двете общини. Също толкова бързо е и последвалото възстановяване. През 2016 г. безработицата вече възлиза на 8,8% (9,8% за Карлово и 3,4% за Сопот). Освен чувствителния спад на регистрираните безработни се наблюдава и тенденция към увеличаване на броя на свободните работни места. През 2016 г. за всяко свободно място се борят средно около 6 безработни лица при близо 40 през 2012 и 2013 г.

Средната брутна работна заплата (630 лв./месец) е значително по-ниска от тази за страната (878 лв.). През 2015 г. тя възлиза съответно на 685 лв. в община Сопот и на 592 лв. в община Карлово, като в периода след 2011 г. се увеличава по-бързо в Сопот. Нарастващата разлика в средните стойности е следствие най-вече от промените в заплащането в преработващата промишленост – в почти всички други икономически дейности заплащането в Карлово е по-високо от това в Сопот.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

В периода между 2003 (когато Сопот става отделна община) и 2016 г. нейното население намалява с 14,5% при средно 9,2% за страната. Негативни демографски процеси се наблюдават и в двете общини, макар тези в Карлово да са малко по-ясно изразени. През всяка една година от разглеждания период естественият прираст е отрицателен и центърът бива напускан от повече хора, отколкото се заселват на негова територия.

През 2016 г. 58,2% от населението е на възраст 15–64 години, което е с около 7 пр.п. по-ниско от средната стойност за страната. Въпреки че делът му в община Сопот е малко по-благоприятен (60,8%), близо 83% от населението в тази възрастова група

живеят в община Карлово. Влошаването на коефициента обаче е по-ясно изразено именно в ядрото на икономическия център, където в периода 2003–2016 г. е отчетен спад от 4,6 пр.п. при едва 1,3 пр.п. в Карлово.

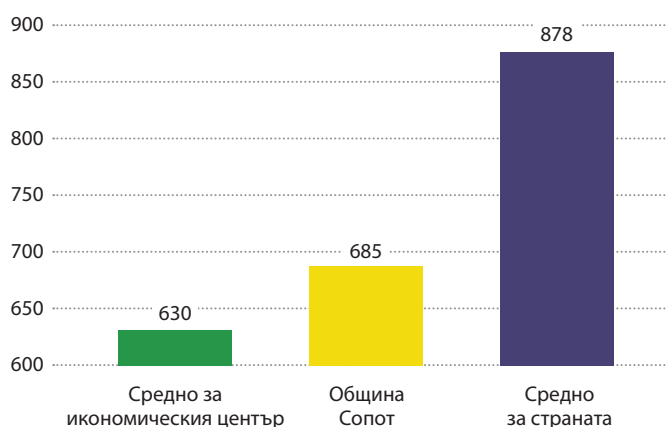
Коефициентът на демографско заместване (60,7% през 2016 г.) е близък до средните за страната 62,8%, като отново по-благоприятни са стойностите за община Карлово – 61,5% при 56,6% за Сопот. Това означава, че на всеки 100 души на възраст 60–64 години, на които предстои да напуснат пазара на труда, се падат около 61 души на възраст 15–19 години, които да заемат техните места.

Образователната структура на местното население е по-неблагоприятна от средните стойности за страната. С начално или по-ниско образование са 16,2% от населението, като над 90% от него живеят в община Карлово. Преобладава населението със средно образование, което в голяма степен кореспондира с индустриалния профил на икономиката. Висшистите са 12,1% при 19,6% на национално ниво.

Професионалното образование в рамките на ИЦ „Сопот“ се осъществява в пет гимназии, четири от които се намират в община Карлово. Те подготвят кадри за автотранспортната техника, електрообзавеждането на производството, производството на текстил, митническата, данъчната и бизнес администрацията и др. Професионалната гимназия „Генерал Владимир Вазов“ в Сопот подготвя кадри в сферата на машиностроенето и поддръжката на хладилна и климатична техника, системното програмиране и компютърните технологии, но значителна част от план-приема е за специалисти в сферите на туризма, кетъринга и производството на храни.

Средната оценка от матурите по БЕЛ през 2016 г. в рамките на ИЦ „Сопот“ е „добър“ 3,87 при „добър“ 4,17 за страната. Оценките в община Сопот („добър“ 4,01) са средно малко по-високи от тези в Карлово („добър“ 3,80).

Средна заплата в икономически център „Сопот“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център София

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Икономиката на център „София“ е доминирана от Столична община. В него живее 1/5 от населението на страната. С най-голямо значение за икономиката са търговията и услугите, като най-голям ръст през последните години има в сектора на далекосъобщенията и ИТ. Демографията демонстрира по-добри от средните за страната тенденции, а ядрото е средище както на средното, така и на висшето образование.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

„София“ е най-големият икономически център в страната. Неговото ядро е на първо място по нетна трудова миграция и произведена продукция. Община Перник е вторично ядро със собствена периферия, но самата тя е част от периферията на София. С над 10% ежедневна трудова миграция към Столична община са Мездра, Белово, Мирково, Ковачевци, Брезник, Годеч, Костенец, Радомир, Драгоман, Ихтиман, Перник, Горна Малина, Сливница, Костинброд, Елин Пелин, Своге и Божурище, а Перник привлича работници от Брезник и Радомир. Центърът обхваща повече от половината общини в административните области София (столица) и Перник и по една община от Пазарджишка и Врачанска област. Най-висока е ежедневната трудова миграция от Божурище, като 47% от наетите в нея работят в столицата.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Икономиката е концентрирана изключително в Столична община, където се генерират 94% от произ-

ведената продукция през 2015 г., или 57 млрд. от общо 60 млрд. лв. Други 2% са във второстепенното ядро Перник. Икономиката се развива доста бурно между 2011 и 2015 г., като ръстът за периода е 23%. Темпът на растеж далеч не е еднакъв в различните общини – докато създаването на Индустриална зона „Божурище“ например води до 265% ръст на производството в общината, то свиването на преработващата промишленост в Перник води до намаляване на продукцията в община Перник с 27%. Водещ сектор е търговията (20%) – очаквано предвид това, че тук са разположени централите на търговските вериги, а и София е градът с най-платежоспособно търсене и най-много търговски обекти. На второ място се нарежда преработващата промишленост (16%), а на трето – ИКТ секторът (11%). И трите водещи телекомуникационни компании са регистрирани в столицата, а в нея са и основните инвестиции в ИТ сектора.

От значимите отрасли най-голям ръст през периода се наблюдава в търговията (43%) и строителството (42%), следвани от професионалните дейности и научните изследвания (33%) благодарение на аутсорсинга на бизнес услуги към столицата. Спад има единствено при енергетиката (-26%).

Инвестициите също са съсредоточени в столицата. Към края на 2015 г. в нея са привлечени 95% от преките чуждестранни инвестиции (с натрупване). По същия начин 95% от РДМА за 2015 г. също са направени в столицата. Тенденциите обаче се разминават значително – докато при ПЧИ (с натрупване) през периода 2012–2015 г. има ръст с 4%, то при годишните разходи за ДМА има спад с 4% най-вече в резултат на свиването на инвестициите в индустрията. Разпределението на инвестициите отговаря на структурата на икономиката на центъра.

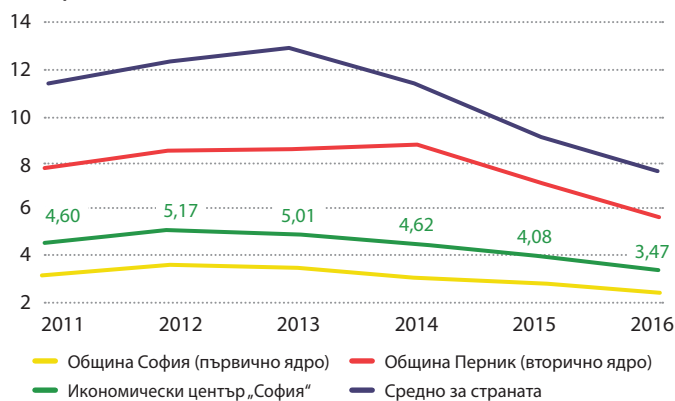
ПАЗАР НА ТРУДА

В столична община работят 92% от всички наети в центъра, а други 3% са във второстепенния център „Перник“. Общият им брой остава постоянен през целия период, като нараства от 740 хил. през 2011 г. до

Икономически център „София“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	1174
Население, 2016 (брой)	1 592 455
Коефициент на безработица, 2016 (%)	3,5
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	63,8

Динамика на безработицата в икономически център „София“, 2011–2016 г. (%)

767 хил. в края му. Положителната динамика се дължи почти изцяло на ръста в столицата, докато в повечето периферни общини, освен в Божурище и Елин Пелин, броят на наетите остава статичен или намалява. Най-много наети има в търговския сектор – 157 хил., следван от преработващата промишленост и ИКТ; в селското стопанство и добива почти няма наети.

Средната брутна месечна заплата през 2015 г. (без да се взема предвид община Мирково, за която данните са конфиденциални) е 1174 лв. най-вече благодарение на високото заплащане в столицата. С близко до средното заплащане в София са и общините Елин Пелин и Божурище. В периода 2012–2015 г. средната заплата в центъра е нараснала с почти 1/3, като не се наблюдава спад в нито един от отраслите и общините. Има големи разлики между заплатите в отделните отрасли – най-високи са те в ИКТ сектора в столицата – средно 2231 лв./месец, следван от финансовите и застрахователните дейности – 1823 лв./месец. Най-ниските заплати в икономическия център са в туризма – 592 лв., но в периферията често са дори по-ниски – в Елин Пелин например са средно 334 лв.

През 2016 г. коефициентът на безработица е 3,47%. Почти пълната липса на безработица се дължи най-вече на Столична община, където коефициентът е 2,52%. В по-голямата част от периферията той е в диапазона 5–12% с изключение на Ковачевци (30%) и Ихтиман (17%).

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Населението е нараснало с 4% между 2001 и 2016 г., като в края на периода достига 1,6 млн. души. На ниво община обаче това важи само за София (9% ръст), Елин Пелин (12%) и Божурище (36%). В останалите общини населението намалява или не се променя значително. Естественият прираст е отрицателен (-3,2‰) през 2016 г., но е по-благоприятен от този за страната. Ядрото се представя дори по-добре с естествен прираст от -1,5‰. Механичният прираст е положителен през целия период и дости-

га 3,2‰ през 2016 г., като най-много заселващи се привличат столицата, Брезник и Елин Пелин.

През 2016 г. броят на населението в работоспособна възраст в центъра е малко на 1 млн. души в сравнение с 936 хил. в началото на века. В относително изражение работоспособните са 64% от цялото население, като най-висок е този коефициент в София (65%), а най-нисък – в Ковачевци (42%). Тенденцията е към увеличаване на работоспособните, като през 2000 г. те са били 61% от населението.

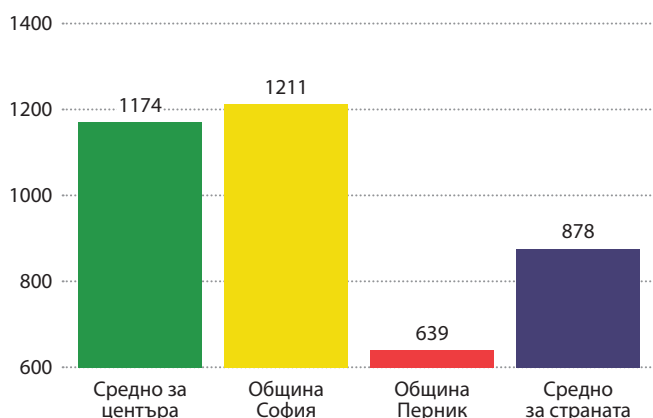
Коефициентът на демографско заместване през 2016 г. е 64%, или малко над средното за страната. И този показател обаче е движан най-вече от тежестта на столицата – при някои от по-малките общини той е далеч по-нисък, което сочи, че в близко бъдеще те ще бъдат изправени пред значителни проблеми с възпроизвеждането на работната си сила.

София предлага най-разнообразното професионално образование в страната – на практика няма професионално направление, което да не е застъпено. В столицата се намират и повечето от най-добрите специализирани гимназии – според класирането на последните държавни зрелостни изпити седем от десетте най-добри училища в страната са в София.

Тук са и повечето от най-добрите университети в България – Софийският университет държи първите места в много от направленията в рейтинговата система на висшите училища (право, психология, социални науки, физика, химия, математика, история и др.). В София има общо 23 държавни и частни университета. Образователната структура е значително по-благоприятна в сравнение с тази в останалите зони; почти 1/3 от хората (32%) са с висше образование, а малко под половината (46%) са със средно. С основно образование са 13%, а тези с начално и по-ниско образование – едва 8%.

Средната оценка на матурата по БЕЛ през 2016 г. е „добър“ 4,48 най-вече благодарение на факта, че в Столична община средният успех е 4,58.

Средна заплата в икономически център „София“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Стара Загора

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Икономиката на ИЦ „Стара Загора“ е относително балансирана между отделните отрасли с превес на преработващата промишленост и силно съсредоточаване в ядрото на икономическия център – 45% от икономиката се формира от преработващата промишленост, като водещи са хранително-вкусовите предприятия. Инвестициите в центъра са ниски, като чуждестранните постепенно намаляват.

Демографските и образователните тенденции в центъра са много близки до средните за страната стойности – населението е намаляло с 11% от началото на хилядолетието, а работната сила е 60% от общото население.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

В ИЦ „Стара Загора“ влизат общините Стара Загора, Опан и Мъглиж; заедно с „Раднево“ и „Казанлък“ той е един от трите икономически центъра на територията на Старозагорска област. В икономическото ядро живее почти половината население на областта. Особеност на центъра е, че значителна част от наетите в община Стара Загора работят в Раднево. Сред особеностите е и това, че община Мъглиж е и част от периферията на съседния икономически център „Казанлък“.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Икономиката е изключително концентрирана в ядрото, като през 2015 г. в Стара Загора са били произведени 97% от общия обем на продукцията. Общият ръст на продукцията в центъра в периода 2011–2015 г. е

16% до 2,7 млрд. лв. С най-голям дял в икономиката – 45% през 2015 г., е преработващата промишленост, а най-големите фирми в този отрасъл са „Загорка“ (производство на бира), „Стандарт Профил“ и „Градус – 1“, които произвеждат храни. Със значителен дял са и търговията (16%) и строителството (13%). Сред водещите отрасли най-голям ръст на продукцията през 2015 г. спрямо базовата 2011 г. се наблюдава при транспорта (48%) и търговията (32%) вероятно заради завършването на магистралата в района. Значителен спад на продукцията има единствено в сектор „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ (–11%).

Преките чуждестранни инвестиции в центъра намаляват с 10% през разглеждания период до общо 143 млн. евро (с натрупване) към края на 2015 г. Почти всички ПЧИ са в индустрията (83%), където се наблюдава ръст на инвестициите от 14% през 2015 г. спрямо 2011 г. Причина за общия спад е изтеглянето на инвестиции в търговията, операциите с недвижими имоти и професионалните дейности. При годишните разходи за дълготрайни материални активи се наблюдава противоположна тенденция, като те са нараснали с 67% до 396 млн. лв. през 2015 г. Разходите за ДМА са разпределени по-равномерно от ПЧИ, като през 2015 г. 114 млн. лв. са инвестирани в търговията, а 110 млн. лв. – в индустрията. Спад на инвестициите в ДМА през периода има само в селското стопанство.

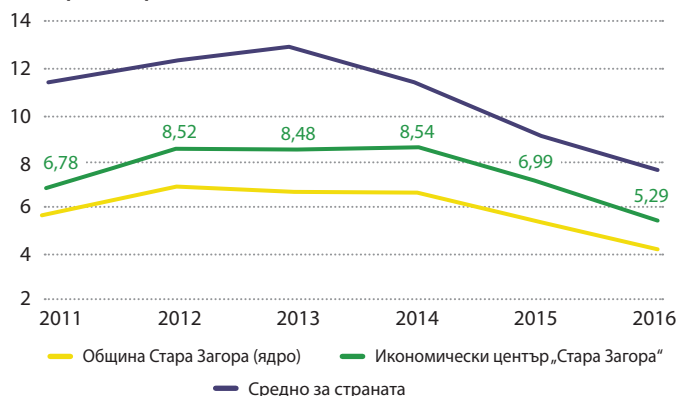
ПАЗАР НА ТРУДА

Между 2011 и 2015 г. наетите в центъра са намалели с 4,5% до 51 хил. души, като 49 хил. от тях работят в ядрото. Броят на наетите намалява при почти всички икономически дейности, като най-значителният спад при водещите отрасли е строителството (с 24%), най-вероятно във връзка с приключването на работата по магистрала „Тракия“. Чувствителен ръст на наетите (с 12%) се наблюдава единствено при транспорта и складирането. С най-голям дял в заетостта е преработващата промишленост, като в нея са наети 13,5 хил. души, следвана от търговията

Икономически център „Стара Загора“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	743
Население, 2016 (брой)	170 903
Коефициент на безработица, 2016 (%)	5,3
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	60,5

Динамика на безработицата в икономически център „Стара Загора“, 2011–2016 г. (%)

с 9 хил. души. Най-малко наети в центъра има в добивната промишленост – едва 68 души.

Средната претеглена брутна работна заплата през 2015 г. е 743 лв. Както в повечето центрове, най-високата заплата в Стара Загора е в енергетиката – 1346 лв./месец, но в нея са наети относително малко души. Високи са заплатите и при финансовите и застрахователните дейности – 1100 лв./месец, а най-ниското заплащане е при хотелиерството и ресторантьорството – 449 лв. Най-бързо растат заплатите в сектор „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“, които са се увеличили с 47,5% в рамките на пет години. Бързият ръст на заплащането в сектора в комбинация със спада на наетите в него навежда на мисълта за усилия за задържане на такива специалисти в ядрото или за процес на оптимизиране на процесите и персонала.

През 2016 г. коефициентът на безработица достига 5,3% най-вече благодарение на ниската безработица в Стара Загора. Същата година в Опан безработните са 12%, а в Мъглиж – 23%. И в трите общини пикът на безработицата е през 2013–2014 г., а оттогава тенденцията е към спад.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Общото население на икономическия център е намаляло със 11% между 2000 и 2016 г. до 171 хил. души. Процесите на обезлюдяване обаче са много по-бързи в периферните общини, като Опан е загубила 39% от населението си в рамките на същия период, а Мъглиж – 25%. Негативните демографски перспективи са обусловени от отрицателния естествен прираст – смъртността в центъра е по-висока от раждаемостта през целия период, като тенденцията е към влошаване – през 2000 г. естественият прираст е бил –10%, а през 2016 г. вече е –13%. По-колеблива е динамиката на механичния прираст, но през повечето години броят на заселилите се в центъра е по-голям от този на изселили-

те се благодарение на община Стара Загора – през 2016 г. той достига 0‰, което обяснява и относителната стабилност на населението на ядрото.

Делът на населението в трудоспособна възраст (15–64 години) остава непроменен през целия период – 60% от всички жители. Абсолютната му стойност е намаляла с 10% до 104 хил. души през 2016 г. Коефициентът на демографско заместване през 2016 г. е 63%, което е близо до средното за страната и сочи относително добра способност на центъра да възстановява работната си сила на фона на много други части на страната. Периферните общини постигат диаметрално противоположни резултати в този показател – докато в Опан той е едва 35%, то в Мъглиж е 93%.

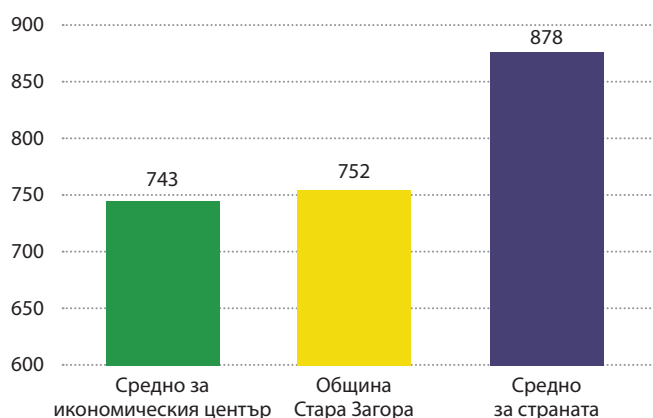
Икономическият център предлага много възможности за професионално образование – в Стара Загора има училище по строителство и архитектура (със 150 места според план-приема за учебната 2016/2017 г.), търговска гимназия (125 места), гимназия по електроника (с преподаване по компютърни системи и мрежи и с прием на 75 ученици), ветеринарна школа (125 места), училище по транспорт (85 места), гимназия по електротехника (75 места). В Мъглиж пък има среднообразователно училище по селско стопанство със 115 места.

Стара Загора има и две профилирани гимназии – природоматематическа и езикова, както и частно училище по управление на туризма. Тракийският университет в града предлага обучение по земеделски, медицински и технически специалности.

Според данните от преброяването на населението през 2011 г. образователната структура на центъра е доста близка до тази на страната – с висше образование са 21% от жителите му, със средно – 46%, а с основно – 20%.

Средната оценка на държавните зрелостни изпити по БЕЛ през 2016 г. е „добър“ 4,26 – малко над средната за страната стойност. Трябва да се има предвид обаче, че в Опан няма явили се ученици, а тези от Мъглиж са 46-има със средна оценка „среден“ 3,08.

Средна заплата в икономически център „Стара Загора“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Търговище

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Икономиката на център „Търговище“ е доминирана от няколко големи предприятия в преработващата промишленост, която съставлява 54% от икономиката. Той се характеризира с относително ниска инвестиционна дейност и със заплати, чувствително по-ниски от средните за страната – 676 лв./месец през 2015 г.

Демографските тенденции в нея също не са окуражаващи – населението е намаляло с 24% от началото на хилядолетието, а през 2016 г. трудоспособното население е 52% от всички. Преобладава населението със средно образование.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

В състава на икономическия център влизат две общини – Търговище и Лозница. Периферната община е в състава на административна област Разград, но има над 10% ежедневна трудова миграция единствено към Търговище.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Икономиката на центъра е концентрирана в Търговище, като през 2015 г. общината произвежда 97% от общата продукция. От 2012 г. насам се наблюдава ръст на икономиката, като продукцията през 2015 г. е с 22% повече, отколкото през 2011 г., достигайки 1,2 млрд. лв. Водещият сектор е преработващата промишленост, като през 2015 г. той осигурява 54% от произведената в центъра продукция. В Лозница обаче водещият отрасъл е земеделието с над 50%

от продукцията. С най-малък дял в икономиката на центъра са образованието и енергетиката. Най-голям ръст има при културата, спорта и развлеченията – с 147% в рамките на петгодишния период (2015 г. спрямо 2011 г.), следвани от административните и социалните дейности – 120% ръст. Първото може да се обясни най-вече с инвестиции от страна на общинската администрация в развитието на културата и спорта и с ръста на туризма, второто – най-вече с много ниската база. Сред най-големите фирми в центъра са „Тракия Глас България“, която се занимава с производство на плоско стъкло (част от Şişecam Group), и „ЕнерСис“, която е лидер на пазара на производство на индустриални батерии.

Между 2012 и 2015 г. се наблюдава спад на инвестициите в центъра. В Лозница поначало такива почти отсъстват, като в края на периода чуждестранните инвестиции (с натрупване) в общината са едва 188 хил. евро. ПЧИ в центъра са намалели с 10% през периода до 173 млн. евро към края на 2015 г. Чуждестранните инвестиции са съсредоточени почти изключително в индустрията – 96% от общия им обем, най-вече дело на гореспоменатите две компании. През последните години в Търговище има интерес и от страна на китайски инвеститори, като „Сохо Холдинг“ си партнира с местната „Мебел стил“. Динамиката на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи е обратна на тази при чуждите инвестиции – те са нараснали с 606% през 2015 г. спрямо 2011 г. до 728 млн. лв./година най-вероятно във връзка с интензивното усвояване на европейски средства през 2014–2015 г. и приключването на редица проекти от предишния програмен период.

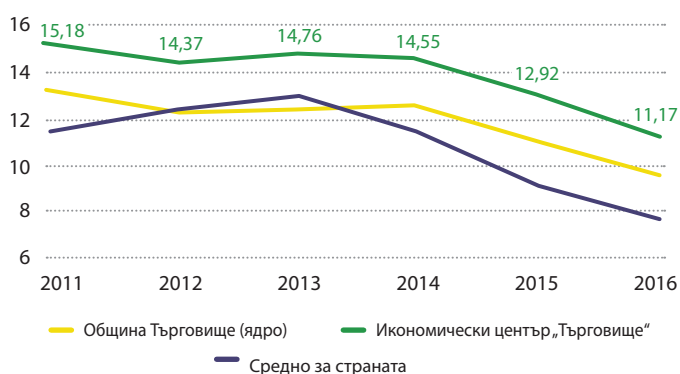
ПАЗАР НА ТРУДА

Почти всички наети в центъра са съсредоточени в Търговище, като в Лозница са 932 от общо 19 730 работещи през 2015 г. Тенденцията е към ръст на наетите, като в рамките на 4 години броят им се е увеличил със 7% (2015 г. спрямо 2011 г.). Почти 6 хил. души са наети в преработващата промишле-

Икономически център „Търговище“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	676
Население, 2016 (брой)	63 349
Коефициент на безработица, 2016 (%)	11,2
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	65,6

Динамика на безработицата в икономически център „Търговище“, 2011–2016 г. (%)

ност, а други 2 хил. – в търговията. В повечето други отрасли се наблюдава лек спад, като най-отчетлив е той в секторите „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ (-24%) и „Държавно управление“ (-16%).

Средната претеглена брутна заплата в центъра е 676 лв./месец – относително ниска спрямо средното за страната. Независимо от това тя е нараснала с 30% през 2015 г. спрямо 2011 г. В някои сектори ръстът е много по-значителен – заплатите при административните и спомагателни дейности в Търговище са нараснали със 73% (но от много ниска база), в селското стопанство – с 50%. Спад се наблюдава единствено в енергийния сектор, при това не особено значителен (-6%). През 2015 г. заплатата в нито един сектор не надхвърля 1000 лв. – най-висока е тя в държавното управление (920 лв./месец), следвано от финансовите и застрахователните дейности (901 лв.). Подобно на повечето други икономически центрове, най-ниски са възнагражденията в хотелиерството и ресторантьорството (455 лв.).

Коефициентът на безработица в центъра достига 11,2% през 2016 г. – относително високо равнище на фона на средното за страната. Безработицата се различава значително между отделните общини. Докато в Търговище тя е 9,5%, в Лозница достига 21,75%. И в икономическото ядро, и в периферната община тенденцията е към спад, като между 2011 и 2016 г. в Търговище безработицата е намаляла с 3,7 пр.п., а в Лозница – с 5,9 пр.п.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Между 2000 и 2016 г. населението на центъра е намаляло с 15 хил. души до 63 хил. Спадът от началото на хилядолетието е с 19% – значително по-бърз темп от средния за страната. По-голямата част от населението е в Търговище – 54 хил. души. Спадът на населението се обяснява до голяма степен с отрицателните показатели за движението на населението – през 2016 г. естественият прираст в зоната е -12‰,

като се влошава до -11‰ през 2000 г. Сходни тенденции се наблюдават и при механичното движение на населението – изселващите се през 2016 г. значително надхвърлят заселващите се, като механичният прираст в зоната е -3‰ спрямо 0,2‰ през 2000 г. Делът на трудоспособното население (между 15 и 64-годишна възраст) към 2016 г. е 65,6%, или 41 хил. души, какъвто е бил в началото на хилядолетието. Относително благоприятен е коефициентът на демографско заместване (съотношението между броя лица на възраст 15–19 години и тези на 60–64 години) през 2016 г., като средната за центъра стойност е 72%. С други думи, в близко бъдеще ИЦ „Търговище“ ще е в състояние да възпроизведе почти 3/4 от работната си сила в момента.

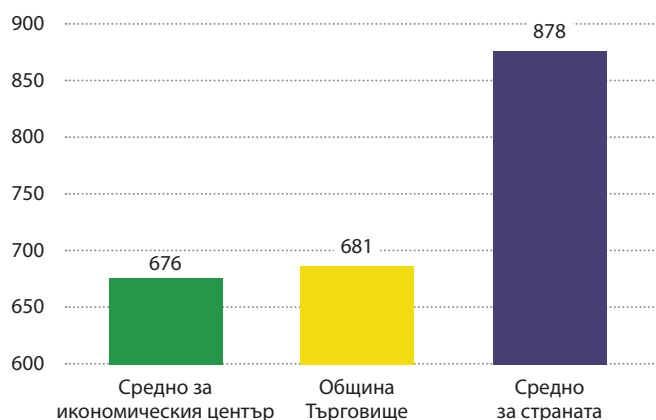
Професионалното образование в центъра е съсредоточено почти изключително в Търговище. В Лозница има единствено професионално училище по земеделие и ветеринарна медицина, което според план-приема за 2016/2017 г. предлага места за 25 ветеринари, 60 земеделци и 25 земеделски икономисти. Търговище от своя страна предлага по-широк набор от направления – 130 места в професионално училище по икономика и информатика, 100 места в училище по готварство и туризъм, 80 места в земеделско училище, 90 места в строително училище и 100 места за механици и електротехници.

В Търговище има две профилирани гимназии – спортна и гимназия за чужди езици. Повечето училища в центъра са основни, а висши учебни заведения липсват.

Според данните за образователната структура на населението от преброяването през 2011 г. в центъра преобладават хората със средно (40%) и основно (29%) образование. За сметка на това висшистите са едва 13%, а тези с начално образование – 11%.

Средната оценка на държавния зрелостен изпит по БЕЛ през 2016 г. в центъра е „добър“ 4,04, или малко под средните за страната нива.

Средна заплата в икономически център „Търговище“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Хасково

ОБЩ ПРЕГЛЕД

„Хасково“ е особен икономически център, тъй като обхваща само една община и няма периферия. Икономиката му расте относително бързо през последните години, като с най-голям дял е преработващата промишленост. Демографските тенденции в центъра са негативни, но не се различават особено от средните за страната. Професионалното образование предлага широк спектър от специалности, а резултатите на учениците са добри на фона на други общини.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

Тъй като Хасково отговаря на критериите за икономическо ядро по гъстота на заетостта и обем произведена продукция, но не и по трудова миграция, центърът представлява ядро без периферия – нито една от околните общини не изпраща поне 10% от наетите си ежедневно, за да работят в Хасково. Според данните от последното преброяване община Минерални бани е близо до прехвърляне на тази граница с 9,3% ежедневна трудова миграция към центъра, така че не е изключено след 2011 г. да е станала периферия на Хасково.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

В периода 2011–2015 г. икономиката на Хасково расте стабилно, като произведената продукция в общината се увеличава с 15,2%. Структурата на икономиката е относително балансирана между отделните сектори, като с най-голям дял в произведената продукция през 2015 г. е преработващата промишленост (33%), следвана от строителството (15%), търговията (13%) и транспорта (13%). С най-голямо

значение за икономиката на региона са хранително-вкусовата промишленост и машиностроенето, както и текстилното и шивашкото производство. С най-малък дял е добивната промишленост (0,06%). Най-голям ръст през периода се наблюдава в здравеопазването (53%) вследствие на модернизацията на многопрофилната болница в общината, следвано от професионалните и научните дейности (49%). Спад на продукцията през периода има само в образованието (-18%) най-вероятно вследствие на закриването на училища и спада в броя ученици и в селското стопанство (-15%).

В същото време в общината се наблюдава значителен ръст на инвестициите. Годишните разходи за придобиване на дълготрайни материални активи са се увеличили с 33% за периода и достигат 95 млн. лв. през 2015 г. По 1/3 от РДМА са инвестирани в индустрията и в търговията на общината, 13% – в селското стопанство, 11% – в строителството. Най-голям ръст (306%) има при операциите с недвижими имоти, което е обяснимо предвид много ниската база и възраждането на имотния пазар след края на икономическата криза; в този сектор обаче са едва 7% от общите РДМА.

Още по-голям ръст има при преките чуждестранни инвестиции – между 2012 и 2015 г. те са нараснали с 277% до 39 млн. евро (с натрупване) към края на 2015 г. Големият ръст в процентно изражение се дължи на реалното отсъствие на ПЧИ в началото на периода. От секторите, за които НСИ предоставя данни, 23% от инвестициите отиват в индустрията на града, като сумата им нараства пет пъти за периода. Силно застъпена в общината са текстилната промишленост и машиностроенето.

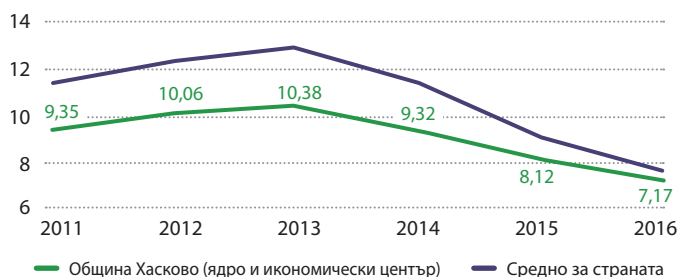
ПАЗАР НА ТРУДА

В периода 2011–2015 г. в икономическия център се наблюдава лек спад в броя наети лица – с 4%, до 24,9 хил. души в края на периода. В някои сектори, като селското стопанство и здравеопазването, обаче има лек ръст. Най-голяма част от наетите са в преработващата промишленост – 27% от общия брой в общината, следвана от търговията (20%), образованието (8%) и здравеопазването (6,5%). Най-

Икономически център „Хасково“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	630
Население, 2016 (брой)	88 471
Коефициент на безработица, 2016 (%)	7,2
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	60,4

Динамика на безработицата в икономически център „Хасково“, 2011–2016 г. (%)

малко наети има в добивната промишленост, като към 2015 г. това са 16 души в цялата община.

Заплатите в Хасково също бележат значителен ръст – средно за общината той е 25% през 2015 г. спрямо 2011 г., но има големи различия между отделните отрасли. Най-голямото увеличение на средната брутна заплата е в сектор „Професионални дейности и научни изследвания“ (106% за същия период), което отразява бурното развитие на аутсорсинг индустрията в центъра. Заплатите в сектор „Култура, спорт и развлечение“ също растат бързо – с 45%. Лек спад на заплащането се наблюдава при добивната промишленост и финансовите и застрахователните дейности (с 12% и за двата сектора), но при добива трябва да се има предвид малкият брой наети. Средната месечна заплата в общината е 630 лв. през 2015 г., но варира много между отделните отрасли – най-висока е тя в енергийния сектор (1470 лв./месец) и в сектор „Държавно управление“ (888 лв./месец), а най-ниска – в добивната промишленост (320 лв./месец) и в хотелиерството и ресторантьорството (444 лв./месец).

Безработицата в общината намалява с 2,18 пр.п. спрямо 2011 г. до 7,2% през 2016 г., като това се дължи на инвестициите и свиването на общия размер на работната сила.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Населението на общината е намаляло значително от 2000 г. насам – към 2016 г. спадът е с 12% до 88 хил. души, като той е почти идентичен със средната за страната стойност (13%). Няма изгледи тенденцията към спад на населението да се измени в близко бъдеще – докато до 2005 г. механичният прираст на Хасково е положителен, то след това броят на напусналите общината всяка година надхвърля броя на заселилите се в нея; за 2016 г. коефициентът на механичен прираст е -3,78‰, но през 2015 г. е бил -12,83‰. Неблагоприятните демографски тенденции се подхранват и от високия отрицателен естествен прираст (-5,96‰ през 2016 г.), който се влошава през годините.

Делът на населението в трудоспособна възраст (15–64 години) намалява с темпове, сходни с тези

на населението като цяло – от началото на хилядолетието спадът е с 12,5% до общо 53,5 хил. души. Трудоспособните формират 60% от цялото население на общината. Коефициентът на демографско заместване (съотношението между броя лица на възраст 15–19 години и тези на 60–64 години) към 2016 г. също е много близък до средната за страната стойност – 64% спрямо 62%, което дава относително оптимистичен изглед за способността на работната сила в общината да се възпроизвежда.

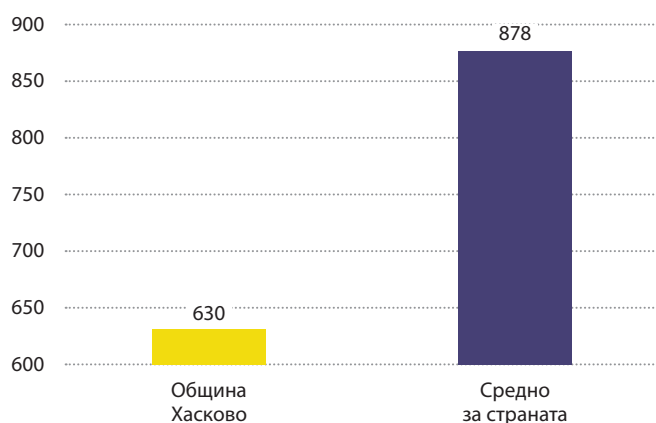
Община Хасково поддържа широк набор от професионални училища. В нея има училище по транспорт (което приема 75 ученици годишно според план-приема за 2016/2017г.), селскостопанско училище, което подготвя фермери (60 ученици) и техници (25 ученици), както и училище по туризъм и такова с икономически профил. В унисон със структурата на икономиката в общината най-широко застъпени са техническите специалности – лека промишленост (140 ученици), механоелектроника (25 ученици), транспортна техника (75 ученици), строителство (75 ученици).

Специализираните училища в общината предлагат образование в областта на икономиката и природоматематическите дисциплини; има и две общообразователни училища. В Хасково функционират филиали на две висши училища от други градове – Тракийския университет в Стара Загора и софийския УНСС, съответно с медицински и икономически профил.

Според данните от преброяването през 2011 г. 18% от населението на общината има висше образование. Средните са 43%, тези с основно образование – 24%.

Оценките от държавните зрелостни изпити по БЕЛ в Хасково също показват относително добре работеща местна образователна система – на оценяването през 2016 г. учениците постигат средна оценка „добър“ 4,00, с едва 17 стотни под средното за страната равнище.

Средна заплата в икономически център „Хасково“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Шумен

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Инвестиционната активност в ИЦ „Шумен“ постепенно се покачва, но остава сравнително ниска, особено по отношение на чуждестранния интерес към местната икономика. Центърът се характеризира със сравнително неблагоприятна възрастова структура и висок дял на нискообразованите в някои от периферните общини. Около 3/4 от свободните работни места се разкриват в община Шумен.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

ИЦ „Шумен“ се състои от пет общини – Велики Преслав, Венец, Смядово, Хитрино и Шумен. В него живеят 69% от населението и работят 82% от наетите в цялата област Шумен. Община Шумен привлича под формата на ежедневни мигранти близо 28% от наетите в община Хитрино, над 13% от наетите във Венец и Смядово, както и 11% от наетите във Велики Преслав.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

В периода 2011–2015 г. произведената продукция нараства с 19% до 1,76 млрд. лв., като 94% от нея се генерира в община Шумен. Най-голям дял заема преработващата промишленост (59%), следвана от търговията (9%), строителството (9%) и селското стопанство (8%).

За същия период годишните инвестиции на предприятията в дълготрайни материални активи се покачват значително, като тези в индустрията удвояват размера си, достигайки 134 млн. лв. Цялото

увеличение обаче е ограничено в рамките на община Шумен, дори що се отнася до икономически дейности като селското стопанство, които обикновено са по-силно застъпени в периферията.

Преките чуждестранни инвестиции бележат скромнен ръст през последните години, като техният размер в съотношение с населението (455 евро/човек) е близо 6,5 пъти по-нисък от средните за страната нива. Към края на 2015 г. ПЧИ в ИЦ „Шумен“ възлизат на 55,5 млн. евро, които почти напълно са съсредоточени в икономическото ядро, а половината от тях са насочени към индустрията. Сред водещите инвеститори се нарежда „Карлсберг България“ АД, която през 2002 г. изкупува по-голямата част от акциите на „Шуменско пиво“ АД, както и производителят на алуминиеви валцови и пресови продукти „Алкомет“ АД. Очаква се през 2017 г. в шуменския индустриален парк да отворят врати четири нови предприятия, между които турското „Епрау“ и американското „Cambro“.

ПАЗАР НА ТРУДА

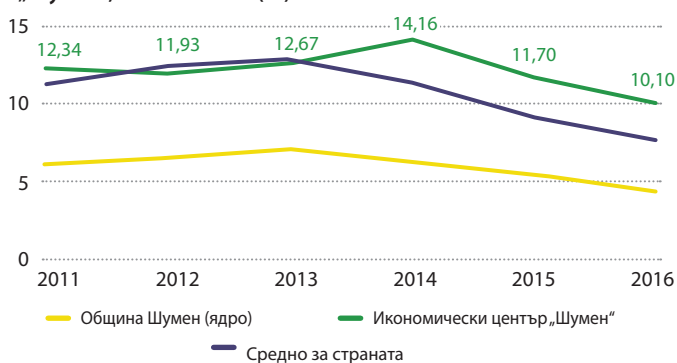
През 2016 г. коефициентът на безработица намалява за трета поредна година, достигайки 10,1%, като в община Шумен нивото е близо два пъти по-ниско. В същото време ситуацията на пазара на труда в общините Венец и Хитрино остава критична и през 2016 г., като безработицата е съответно 56 и 33%. Въпреки увеличаващите се свободни работни места в Шумен ниското образование на значителна част от населението в периферията възпрепятства нарастването на броя на ежедневните мигранти. Възстановяването на пазара на труда е все по-ясно концентрирано в община Шумен, където през 2016 г. се разкриват над 75% от обявените свободни работни места.

Близо 88% от наетите лица са в община Шумен, като тук се включва и значителна част (69%) от работещите в селското стопанство. На секторно ниво преобладават наетите в преработващата промишленост (29%), търговията (15%), образованието (9%), здравеопазването (9%) и селското стопанство (6%).

Икономически център „Шумен“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	726
Население, 2016 (брой)	121 962
Коефициент на безработица, 2016 (%)	10,1
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	60,5

Динамика на безработицата в икономически център „Шумен“, 2011–2016 г. (%)

Броят на работещите остава стабилен в периода 2011–2015 г., като по-значителен спад е регистриран единствено в хотелиерството и ресторантьорството.

Средната брутна работна заплата в ИЦ „Шумен“ (726 лв./месец) е по-ниска от тази за страната (878 лв.), като варира от 745 лв. в община Шумен до 584 лв. средно за периферията. Размерът на заплатите в селското стопанство е по-висок от средния за центъра, като това важи и за по-малки общини като Хитрино. В същото време заплатите в преработващата промишленост в община Шумен са значително по-високи от заплатите в периферията – дори двойно, ако се сравнят с тези във Венец и Смядово.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

ИЦ „Шумен“ е повлиян в значителна степен от демографската криза в страната. В периода 2001–2016 г. населението намалява с около 19% при средно 13% за страната. Негативните демографски процеси обхващат всяка една от общините, като най-малък е спадът във Венец (18%), а най-значителен – в Смядово (26%).

Основната причина за тези процеси е отрицателният естествен прираст на населението през разглеждания период. Въпреки че центърът губи хора и поради механичното движение на населението, има години, в които броят на заселилите се е по-висок от този на напусналите лица (2006–2008 г., както и 2012 г.).

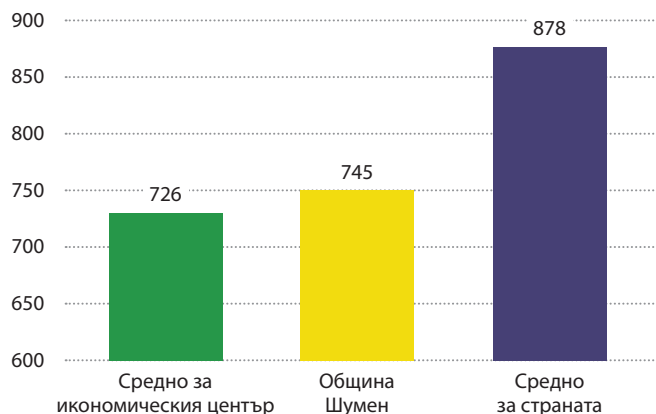
През 2016 г. 60,5% от населението са на възраст 15–64 години, което е с около 5 пр.п. по-ниско от средната стойност за страната. Близко 75% от населението в тази възрастова група живеят в община Шумен. Коефициентът на демографско заместване (60,5% през 2016 г.) е близък до средните за страната 62,8%, като най-благоприятни са стойностите за община Венец (68%), а най-ниски – за Хитрино (49%). Това означава, че на всеки 100 души на възраст 60–64 години, на които предстои да напуснат пазара на труда, се падат около 60 души на възраст 15–19 години, които да заемат техните места.

Професионалното образование в рамките на ИЦ „Шумен“ се осъществява в 8 гимназии и едно помощно училище. В община Велики Преслав има две професионални училища – техническа гимназия и гимназия по селско стопанство, а останалите шест се намират в община Шумен. План-приемът за 2016/2017 г. предвижда подготовка на специалисти в сферата на строителството и архитектурата, машиностроенето (вкл. автомобилостроенето), облеклото, химичните и хранителните технологии и селския туризъм. Както и в други райони на страната, прави впечатление прекомерно големият дял (близо 20%) на свързаните със селското стопанство места в план-приема.

През 2016 г. броят на студентите намалява за десета поредна година в унисон с общата тенденция в северната част на страната. Шуменският университет „Епископ Константин Преславски“ предлага подготовка в три основни направления – хуманитарни науки, природни науки и математика и информатика. През 2004 г. е открит и факултет по технически науки, който подготвя инженери в направления като „Архитектура, строителство и геодезия“ и „Комуникация и компютърна техника“. Наред с Шуменския университет на територията на ИЦ „Шумен“ функционира и факултет към великотърновския Национален военен университет „Васил Левски“.

Образователната структура на местното население е по-неблагоприятна от тази за страната, като в общините Венец и Хитрино относителният дял на населението с начално или по-ниско образование е над 25%, а на висшистите – под 3%. По-добри от средните стойности се забелязват единствено в община Шумен, където живеят 91% от висшистите и 81% от средните в икономическия център. Никой от индикаторите за качеството на образователната система не подсказва, че проблемът с неблагоприятната образователна структура ще бъде разрешен в скоро време. Средната оценка от матурите по БЕЛ през 2016 г. в рамките на ИЦ „Шумен“ е „добър“ 4,04 при „добър“ 4,17 за страната.

Средна заплата в икономически център „Шумен“, 2015 г. (лв./месец)

Икономически център Ямбол

ОБЩ ПРЕГЛЕД

ИЦ „Ямбол“ се характеризира с икономика, съсредоточена в преработващата промишленост, особено в хранително-вкусовата. Въпреки ръста на инвестициите в последните години, най-вече благодарение на няколко големи предприятия, заплатите в центъра остават относително ниски (637 лв./месец през 2015 г.), а безработицата – висока (11%).

Демографските тенденции са подчертано негативни, особено естественият прираст (-6,83‰), а образователната структура ограничава потенциала за развитие на зоната.

ГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ

В състава на центъра влизат три общини – ядрото Ямбол и периферните общини Тунджа и Стралджа, като в трите общини живеят над 2/3 от населението на административната Ямболска област. Повече трудова миграция община Ямбол привлича от Тунджа – 28% от наетите, отколкото от Стралджа (10% от наетите).

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Икономиката е нараснала с 1/3 между 2012 и 2015 г., като общият ѝ обем достига 1,52 млрд. лв. произведена продукция. Икономиката не е преобладаващо концентрирана в ядрото – в Ямбол се генерират 76% от произведената продукция, но други 18% са в Тунджа. Причина за това е най-вече географското разпределение на областта – община Ямбол е малка и покрива само територията на града, а Тунджа е с голяма територия и заобикаля отвсякъде ядрото.

Икономически център „Ямбол“

Средна брутна месечна заплата, 2015 (лв.)	637
Население, 2016 (брой)	104 472
Коефициент на безработица, 2016 (%)	12,3
Население в работоспособна възраст, 2016 (%)	57,3

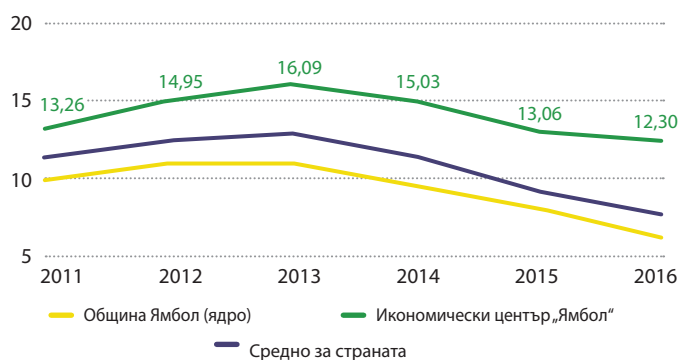
Най-голям дял в икономиката има преработващата промишленост (45%), като най-значимите фирми са в хранително-вкусовата промишленост – „Винпром Ямбол“ и „Папас олио“. Сред другите водещи индустриални предприятия са производителят на авточасти „Язаки България“ и мебелната фирма „Виденов“. Селското стопанство съставлява 16% от икономиката на зоната (но над половината икономика на Тунджа), а строителството – 11%. Най-голям ръст през разглеждания период има при административните и спомагателни дейности (83%).

Преките чуждестранни инвестиции нарастват с 14% през разглеждания период, като през 2015 г. ПЧИ (с натрупване) към края на годината достигат 68 млн. евро, като 58 млн. евро от тях са в индустрията. Приблизително половината ПЧИ са в Тунджа благодарение на разположения в нея индустриален парк „Кабиле“. Важна инвестиция в общината е и изграждането на новия логистичен център на търговската верига „Лидл“, който официално бе открит през юли 2017 г. Тенденцията при разходите за придобиване на дълготрайни материални активи също е положителна, като те са се увеличили с 24% между 2012 и 2015 г. до 226 млн. лв./година. Най-голям е ръстът при селското стопанство най-вероятно във връзка с усвояването на средства по Общата селскостопанска политика на ЕС.

ПАЗАР НА ТРУДА

Между 2011 и 2015 г. броят на наетите е нараснал с 8% до 30 хил. души, като 25 хил. от тях са в ядрото, а 3,5 хил. – в Тунджа. Малко над 1/3 от наетите са в преработващата промишленост, а тези в останалите отрасли са разпределени относително равномерно с лек превес на търговията, в която работят 12% от наетите в зоната. Разпределението в Тунджа е по-неравномерно, като там 2/3 са наети в индустрията и селското стопанство. Най-голям ръст на наетите има при финансовите и застрахователните дейности (с 51% до общо 344 души), следвани от преработващата промишленост (25% най-вече благодарение на инвестициите на „Язаки“) и селското стопанство

Динамика на безработицата в икономически център „Ямбол“, 2011–2016 г. (%)

(19%). Спад пък се наблюдава при строителството (-12%) и търговията (-10%), но най-вероятно тази тенденция се е обърнала след откриването на новия логистичен център на „Лидл“.

Средната претеглена брутна месечна заплата е относително ниска – 637 лв. през 2015 г. спрямо 878 лв. средно за страната. Разликите между отделните общини са значителни – докато в ядрото тя е 672 лв./месец, то в Тунджа е по-висока – 722 лв. Най-високите заплати по сектори са в енергетиката в Ямбол (1432 лв./месец), следвана от добивната промишленост в Тунджа (1398 лв.; наетите тук обаче са едва 40 души) и селското стопанство в Ямбол (1200 лв.); трябва да се има предвид обаче, че в тези отрасли работят малка част от наетите. Най-ниско е заплащането при операциите с недвижими имоти в Тунджа (272 лв.) и хотелиерството и ресторантьорството в Стралджа (317 лв.). Високите заплати в селското стопанство се обясняват с много резкия им ръст – през разглеждания период те са се увеличили със 136%. Най-големият ръст (315%) се отчита при енергетиката в Стралджа в резултат на развитието на възобновяеми енергийни източници.

Коефициентът на безработица през 2016 г. е висок – 12,3%. Освен това се наблюдават значителни разлики между отделните общини – така например в Стралджа през същата година безработните са 29,5%. Общата тенденция е към лек спад на безработицата спрямо последните години.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Населението на ИЦ „Ямбол“ е намаляло с 1/4 от началото на хилядолетието насам – от 137 хил. души на 104 хил. Негативните тенденции са по-ясно изразени в периферните общини, като населението на Тунджа се е свило с 28%, а това на Стралджа – с 32%. Данните за естествения прираст потвърждават горното, като разликата между смъртността и раждаемостта е отрицателна през целия период с лека тенденция към влошаване – докато през 2000 г. естественият прираст е бил -13‰, то през 2016 г. той

вече е -14‰. Сходни са тенденциите и при механичния прираст – ако в началото на периода нетното изселване от Ямбол е ограничено, вследствие на което общият за центъра механичен прираст е бил само -0,9‰, то през 2016 г. изселването се засилва и механичният прираст вече е -5,2‰.

Делът на работоспособното население остава постоянен през целия период – 57% от населението като цяло, или общо 59 хил. души. Намалението на работната сила от 2000 г. насам е с 24%. Коефициентът на демографско заместване през 2016 г. е 60% – близо до средната за страната стойност.

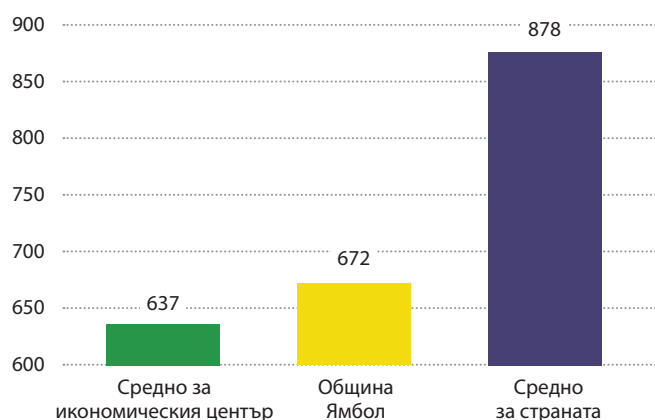
Ядрото предлага относително широк набор от професионални училища – в Ямбол се подготвят кадри в областта на икономиката (100 места според плана приема за учебната 2016/2017 г.), земеделието (110 места), строителството (110 места), транспортната и подемната техника (100 места). Две широкопрофилни технически училища обучават малки групи в много различни направления – екология, шивачество, фризьорство, дървообработване, електротехника, компютърни системи.

В Ямбол има и специализирани математически и чуждоезикови училища. Висшето образование е застъпено от технически факултет на Тракийския университет, който предлага образование в областта на енергетиката, хранителните технологии, електрониката и машинното инженерство. В града има и бизнес колеж.

Според преброяването през 2011 г. образователната структура е относително неблагоприятна – хората с висше образование в нея са едва 15%, средните – 42%, а тези с основно образование – 25% от населението. Хората с начално и по-ниско образование са 18%.

Резултатите на държавните зрелостни изпити по БЕЛ през 2016 г. също са чувствително по-ниски от средните за страната – „добър“ 3,92 за центъра като цяло и „добър“ 3,91 в икономическото ядро.

Средна заплата в икономически център „Ямбол“, 2015 г. (лв./месец)

Методология

Настоящото изследване се основава на няколко понятия и дефиниции, разработени специално за неговите нужди, а именно „икономически център“, „икономическо ядро“ и „периферия“. За да бъдат класифицирани като ядро или периферия, включените в анализа общини отговарят на няколко критерия.

Икономическо ядро – това са общините, двигатели на местната (а в повечето случаи и на националната) икономика, които привличат работници от околните общини и са лидери по заетост и производство. За да бъде класифицирана като икономическо ядро, една община трябва да отговаря на най-малко два от следните три критерия:

1. *Да попада в най-горния децил по ежедневна трудова миграция* – високата положителна трудова миграция е белег, че икономическите ядра успяват да привличат работници от съседните общини, но и да задържат собствените си граждани. Въпреки че данните по този показател са от последното преброяване на населението (от 2011 г.) и съответно са относително стари, класирането по него сочи, че няма значителни изменения до днес. На първите места по този индикатор се нареждат общини, които и по много други икономически показатели изпреварват останалите. Ограничаването до горните 10% от общините не води до отпадането на ключови общини, тъй като под 10-процентната границата нетната ежедневна трудова миграция става отрицателна – иначе казано, общините с положителен баланс на работници влизат в избрания децил.
2. *Да попада в най-горния децил по гъстота на заетостта* – този критерий сочи колко нагъсто са разположени работните места в отделните общини. Повечето методи за изчисляването му ползват само работната площ, но поради липсата на такива данни в България настоящото изследване използва съотношението между броя наети в общината и цялата ѝ площ. Подобно на предишния критерий, и този не пропуска общини с голямо икономическо значение, тъй като гъстотата на заетостта намалява рязко извън първите тридесет общини в класирането.
3. *Да попада в най-горния децил по произведена продукция* – за разлика от другите два критерия произведената продукция е абсолютен (а

не относителен) измерител на икономическата значимостта на отделните общини. Този показател позволява класирането на общините според важността им за националната икономика като цяло.

Най-определящият критерий за икономическите ядра е произведената продукция – от 23-те общини, които покриват два от критериите, единствено Сопот не е в горния децил по него. Пет общини не отговарят на критерия за гъстота на заетостта, а осем – на този за нетна трудова миграция, като най-вероятната причина за това е близостта им до друг, по-значим икономически център. Подходящ пример е община Перник – въпреки че тя привлича немалко трудови мигранти от околните общини, значителната част от работната ѝ сила е изтеглена в София, което я поставя на последно място в страната по този критерий. И на трите критерия отговарят 10 общини, в които е концентрирана и голяма част от икономическата дейност в страната – Столична община, Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Велико Търново, Благоевград, Плевен и Шумен.

Периферия – в перифериите, формирани около икономическите ядра, попадат онези общини, в които повече от 10% от наетите ежедневно пътуват до ядрото за работа. Прагът е относителен, а не абсолютен, за да отразява разликите в размера на населението на различните общини и за да позволява пряка сравнимост между отделните икономически центрове. В противен случай или много големи части от страната биха попаднали в икономическия център на София, или много от икономическите центрове, идентифицирани тук, щяха да изпаднат под границата.

Икономически център – под икономически център тук се има предвид икономическо ядро заедно с прилежащата му периферия (ако има такава). Има и няколко случая на центрове с две ядра (София-Перник и Варна-Девня), които си „поделят“ икономическото влияние върху околните общини. При тях обаче са налице първостепенен и второстепенен център. Налице са и центрове, които отговарят на условията за икономическо ядро, но нямат периферия – такива са икономическият център Хасково и центърът Габрово-Севлиево. Общо икономическите ядра в страната са 23, а формираните около тях икономически центрове – 20, като в тях влизат 92 общини, или малко над 1/3 от общините в страната. В тях обаче попада

по-голямата част както от населението, така и от икономическата активност.

ОСНОВНИ ИНДИКАТОРИ

Основната цел на анализа е изследване на структурата и развитието на местната икономика, пазара на труда, демографията и образованието на обособените икономически центрове. Индикаторите, ползвани за целта, са групирани в три категории, както следва:

1. Икономика и инвестиции:

- ◆ *Произведена продукция:* стойността на оборота, намалена с балансовата стойност на продадените активи, без тази на собствените дълготрайни активи, в т.ч. изменението на запасите от продукция и незавършено производство, а също и направените разходи за придобиване на активи по стопански начин. В изследването индикаторът се ползва за определяне на дела на отделните отрасли в икономиката на центрoвете, както и на тенденциите в развитието им през годините.
- ◆ *Преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ):* използват се ПЧИ (с натрупване) в края на годината, които се изчисляват като чуждестранното участие в собствения капитал на предприятията заедно с нетните задължения между местните и чуждестранните предприятия. ПЧИ са стандартен индикатор за инвестиции и инвестиционен климат.
- ◆ *Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (РДМА):* разходите за закупуване на земя, строеж на сгради, закупуване на техника и подобни, както и услуги, свързани с тези дейности, без поддръжката на съществуващи материални активи. РДМА е индикатор за инвестиционната дейност в икономическите центрове.

2. Пазар на труда:

- ◆ *Брой на наетите:* броят на лицата, наети по трудово и служебно правоотношение, които получават работна заплата независимо дали на временен, или на постоянен договор и дали на пълен, или на непълен работен ден. Индикаторът представя разпределението на работещите в отделните икономически дейности и динамиката между отраслите.
- ◆ *Брутна работна заплата:* възнаграждението, получено за положен труд преди приспадането на задължителните и доброволните вноски за социално и здравно осигуряване и данъч-

ните начисления за сметка на наетото лице. Индикаторът представя пълния обем на възнаграждението в отделните сектори на икономиката на центрoвете, като средната за икономическите центрове стойност е претеглена спрямо броя на наетите в отделните отрасли в общините, които влизат в състава им.

- ◆ *Коефициент на безработица:* изчислява се, като средногодишният брой на безработните лица, регистрирани в бюрата по труда, се раздели на числеността на икономически активното население. Измерва се в проценти и показва какъв е делът на безработните като част от работната сила. Средната за икономическите центрове безработица е претеглена спрямо населението на отделните общини, които влизат в състава ѝ, за конкретната година.

3. Човешки ресурс и работна сила:

- ◆ *Население:* сборът от броя жители на общините в икономическите центрове в края на годината.
- ◆ *Население в трудоспособна възраст:* сборът от броя жители във възрастовата група между 15 и 64 години в общините, които съставляват икономическите центрове.
- ◆ *Коефициент на естествен прираст:* разликата между броя родени и броя умрели в общините, които съставляват икономическите центрове, като отношение към цялото им население.
- ◆ *Коефициент на механичен прираст:* разликата между броя заселили се и броя изселили се в общините, които съставляват икономическите центрове, като отношение към цялото им население.
- ◆ *Коефициент на демографско заместване:* съотношението между лицата, които навлизат или скоро ще навлязат на пазара на труда (тези на възраст 15–19 години), и лицата, на които предстои да излязат от него (60–64 години), в общините, които съставляват икономическите центрове. Коефициентът описва способността на икономическите центрове да възпроизвеждат работната си сила в близко бъдеще.
- ◆ *Образователна структура на населението:* делът на жителите на общините, които съставляват икономическите центрове, завършили отделните степени на образование в общото население на икономическия център.
- ◆ *Средна оценка на зрелостните изпити по български език и литература (БЕЛ):* средната оценка на изпита по БЕЛ е претеглена спрямо броя ученици, които са се явили на зрелостен изпит през съответната година.

Адриан Николов, д-р Десислава Николова,
Петър Ганев, Явор Алексиев

Икономическите центрове в България

Българска. Първо издание

Художник на корицата *Весела Добринова*
Езикова редакция и предпечатна подготовка *ИК Полис*

Формат 215 × 285 мм Печ. коли 6,5
Печатница „Симолитни-94“ – София

Институт за пазарна икономика
1000 София, бул. „Патриарх Евтимий“ 10, ет. 2
тел.: (02) 416-71-14

www.ime.bg

ISBN 978-954-8624-52-7